

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ТЕХНОЛОГІЙ І ТОРГІВЛІ

КАФЕДРА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ,
РЕСТОРАННОГО І ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

Безродний Олексій Олегович

**УДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА ОСНОВІ
КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗП(ПТ)О**

**Кваліфікаційна робота
за спеціальністю 015.38 «Професійна освіта. Транспорт»**

Особистий підпис – _

Науковий керівник – к.т.н., доцент, О. О. Ревякіна
(підпис) (посада, науковий ступінь,
наукове звання, ініціали, прізвище)

Зав. кафедри – к.п.н., доцент, В. В. Бурдун
(підпис) (посада, науковий ступінь,
наукове звання, ініціали, прізвище)

Полтава – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ТЕХНОЛОГІЙ І ТОРГІВЛІ

КАФЕДРА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ,
РЕСТОРАННОГО І ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

Затверджую:

Директор навчально-наукового інституту
технологій і торгівлі
Потапенко Е.В.

**Індивідуальний план
щодо виконання кваліфікаційної роботи**

Безродний Олексій Олегович

(прізвище, ім'я, по батькові магістранта)

1. Навчально-науковий інститут технологій і торгівлі
2. Спеціальність Професійна освіта. Транспорт
3. Кафедра професійної освіти, ресторанного і туристичного бізнесу
4. Науковий керівник Ревякіна Ольга Олександрівна, к.т.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
5. Тема кваліфікаційної роботи «Удосконалення навчального процесу на основі компетентнісного підходу у процесі підготовки майбутніх фахівців ЗП(ПТ)О»
6. Термін подання роботи на кафедру 24.12.2024 р.

<i>№</i>	<i>Заходи</i>	<i>Термін виконання</i>	<i>Відмітка про виконання</i>
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи, вивчення наукової літератури, затвердження теми й керівника.	27.10.2023	
2.	Отримання консультації в керівника, вивчення наукової літератури, розробка плану роботи, визначення об'єкта, предмета, мети, завдань дослідження, критеріїв оцінювання.	17.11.2023	
3.	Робота над теоретичною частиною кваліфікаційної роботи, аналіз літературних джерел. Розробка та апробація методики дослідно-експериментальної роботи.	8.12.2023	

4.	Подання теоретичної частини кваліфікаційної роботи та методики експериментальної роботи для першого читання науковим керівником.	12.01.2024	
5.	Усунення зауважень, урахування рекомендацій наукового керівника, подання теоретичної частини кваліфікаційної роботи на друге читання.	9.02.2024	
6.	Проведення експериментальної роботи. Поетапний аналіз та обговорення її результатів.	5.04.2024	
7.	Подання першого варіанта дослідно-експериментальної частини кваліфікаційної роботи на перевірку науковому керівникові.	10.05.2024	
8.	Урахування рекомендацій наукового керівника, збагачення роботи додатковими дослідженнями, проведеними під час практики, підготовка варіанта роботи до попереднього захисту роботи на кафедрі.	6.09.2024	
9.	Попередній захист роботи на кафедрі.	25.10.2024	
10.	Доопрацювання кваліфікаційної роботи з урахуванням рекомендацій після попереднього захисту роботи на кафедрі.	8.11.2024	
11.	Подання кваліфікаційної роботи науковому керівникові та рецензентові на підготовку відгуку й рецензії.	3.12.2024	
12.	Подання на кафедру остаточного варіанта кваліфікаційної роботи, підписаного магістрантом, науковим керівником і рецензентом.	24.12.2024	

Магістрант Безродний О. О.

(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи Ревякіна О. О.

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1 КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД В ОСВІТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ.....	8
1.1. Сутність понять «компетентісний підхід, «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність».....	8
1.2. Організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності фахівців ЗП(ПТ)О	16
1.3. Концепції впровадження компетентісного підходу до навчання у закладі професійної (професійно-технічної) освіти	25
Висновки до розділу 1	32
РОЗДІЛ 2 МОДЕЛЬ ТА ОСНОВИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АВТОТРАНСПОРТНОГО ПРОФІЛЮ	34
2.1. Проблема формування і розвиток ключових компетентностей особистості у процесі фахової освіти	34
2.2. Дослідження моделі професійної компетентності й оцінка її сформованості у майбутніх спеціалістів у галузі транспорту.....	47
2.3 Ефективність процесу формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів автомобільного профілю у процесі навчання	55
Висновки до розділу 2.....	69
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	72

АННОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота на тему: «**Удосконалення навчального процесу на основі компетентнісного підходу у процесі підготовки майбутніх фахівців ЗП(ПТ)О**» розглядає актуальні питання направлені на покращення показників ефективної педагогічної роботи використовуючи сучасні напрями технологічних рішень в освітньому процесі.

Мета дослідження – умови реалізації компетентнісного підходу у процесі професійно-технічної підготовки майбутніх фахівців ЗП(ПТ)О.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців автотранспортного профілю.

Предмет дослідження – формування професійних компетентностей кваліфікованого робітника у закладі професійної освіти.

Методологія і методи дослідження – методичні рекомендації щодо розроблення концепції впровадження компетентнісного підходу до навчання у закладі професійної (професійно-технічної) освіти.

Для реалізації концептуальних засад роботи вирішувались наступні **задачі:**

- розглянуті сутність понять «компетентнісний підхід»,
- «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність»;
- проаналізований вплив компетентнісного підходу на формування цілого набору компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо), якими мають оволодіти майбутні фахівці;
- виконаний аналіз розробки методики для формування ключових і фахових компетентностей у здобувачів професійної освіти.

Ключові слова – професійна компетентність, фахівець автотранспортного профілю, заклад професійно-технічної освіти, ключові компетентності.

ANNOTATION

The qualification work on the topic: "**Improving the educational process based on the competency-based approach in the process of training future specialists of the ZP(PT)O**" considers current issues aimed at improving indicators of effective pedagogical work using modern directions of technological solutions in the educational process.

The purpose of the study the conditions for the implementation of the competency approach in the process of professional and technical training of future specialists of ZP(PT)O.

The object of the research professional training of future specialists in the motor vehicle profile.

The subject of the study formation of professional competencies of a qualified worker in a vocational education institution.

Research methodology and methods - methodical recommendations for the development of the concept of implementation of the competency-based approach to training in a professional (vocational-technical) education institution.

To implement the conceptual principles of the work, the following tasks were solved:

- consider the essence of the concepts "competent approach", "competence", "competence", "professional competence;
- to analyze the impact of the competence approach on the formation of a whole set of competencies (knowledge, abilities, skills, attitudes, etc.) that future specialists must master;
- carry out an analysis of the development of a methodology for the formation of key and professional competencies in vocational education seekers.

Keywords - professional competence, motor vehicle profile specialist, vocational and technical education institution, key competences..

ВСТУП

В умовах зростання конкуренції, становлення ринкових відносин, появи нових професій підготовка працівників, здатних розвивати високотехнологічні галузі виробництва, забезпечувати конкурентоспроможність і обороноздатність країни, набуває актуального значення.

Підтвердженням цього є спрямованість фахової передвищої та вищої освіти на послідовну інтеграцію в європейський освітній простір, що вимагає якісно нових підходів до підготовки кадрів. При цьому трансформація професійно-технічної освіти зумовлюється місією закладу освіти, де пріоритетними вважаються завдання гнучкого управління інтелектуальними і матеріальними ресурсами, стимулювання інноваційної діяльності, позиціонування на ринку освітніх послуг, що в сукупності забезпечують виникнення якісно нової системи, спрямованої на підготовку висококваліфікованих фахівців.

Успіх реалізації цього завдання передовсім визначається активізацією розвитку стратегії компетентнісного підходу, що передбачає організацію освітнього процесу, націленого на забезпечення якості підготовки випускника, оволодіння професійними компетенціями, інтелектуальними, комунікативними, морально- етичними якостями, що сприяють успішному здійсненню професійної діяльності в широкому соціальному, економічному та культурному контекстах.

Одночасно в теорії і практиці освіти актуалізуються положення та принципи педагогіки, які зумовлюють парадигмальний підхід до дослідження проблем професійної освіти, де особливе місце займає розроблення критеріїв освіченості фахівця ЗП(ПТ)О, його компетентності, що детермінуються професійними знаннями і варіативними соціально значущими характеристиками.

РОЗДІЛ 1 КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД В ОСВІТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ

1.1. Сутність понять «компетентісний підхід, «компетентність», «компетенція», «професійна компетентність»

Ринок праці дедалі більше потребує висококваліфікованих фахівців, які прагнуть до вдосконалення свого професійного досвіду, здатних налагоджувати взаємовигідні стосунки та співпрацю з зарубіжними фахівцями, подолання комунікативних бар'єрів. Модель сучасного фахівця вказує на необхідність пошуку нових підходів до його професійної підготовки для забезпечення конкурентноспроможності на ринку праці та ефективного виконання своїх професійних функцій.

Поняття «компетентісний підхід» В. Химинець ототожнює зі спрямованістю освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості [3].

Компетентісний підхід орієнтує освітній процес на цілісне формування системи компетентностей – знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій і ставлень, якими мають володіти майбутні професіонали. Науковці підкреслюють, що традиційна модель освіти робила акцент переважно на засвоєнні знань, умінь і навичок, що зумовило домінування знаннєвого підходу, де знання вважалися самоцінними, а їх практична спрямованість і застосування – залишалися поза увагою.

Сьогодення потребує підготовки нової генерації фахівців, здатних ефективно вирішувати складні виробничі завдання та працювати на високому професійному рівні. Це, у свою чергу, вимагає від закладів професійної (та професійно-технічної) освіти переосмислення цілей і змісту навчання на засадах компетентісного підходу. Доцільність такого підходу підтверджується положеннями чинного законодавства України, зокрема: Законами України «Про освіту» (2014 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), а

також Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013 р.), які визначають завдання щодо формування професійної компетентності, ключових і загальнопрофесійних компетенцій у майбутніх фахівців.

Компетентнісний підхід (рис. 1.1) набуває важливого значення, так як переміщує акценти з процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку у здобувачів освіти здатності практично діяти і творчо застосовувати у різних ситуаціях набуті знання і досвід [7].

З огляду на це, актуальними завданнями, що потребують невідкладного розв'язання, є заміна освітньої парадигми із системи, орієнтованої на педагога як «ретранслятора знань» на систему, орієнтовану на здобувача освіти, згідно якої педагог виступає в ролі організатора освітньої діяльності, а модель поведінки студента (учня, слухача) змінюється від пасивного засвоєння знань до дослідницько-активної, самостійної та самоосвітньої діяльності.

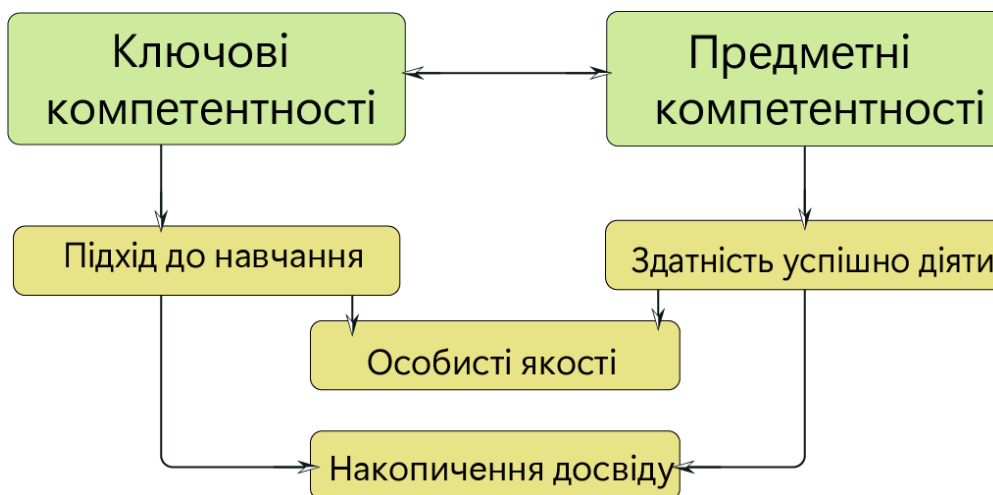

Рис. 1.1. Сукупність складових компетентностного підходу.

Таким чином, **компетентнісний підхід** можна розглядати як альтернативу традиційній моделі освітнього процесу, що базується на дидактичній тріаді «знання – уміння – навички», в межах якої часто виникала

проблема відірваності теоретичних знань від їх практичного застосування. Впровадження компетентнісного підходу у вищу професійну освіту сприяє покращенню взаємодії з ринком праці, зростанню конкурентоспроможності випускників, оновленню змісту освіти, методології навчання та модернізації освітнього середовища.

Компетентнісний підхід орієнтований на досягнення **інтегрованих результатів навчання**, зокрема формування **загальних (ключових, базових)** та **спеціальних (предметних)** компетентностей у здобувачів освіти. Загальні компетентності забезпечують безперервність навчання протягом життя та поглиблюються залежно від етапу освітньої траєкторії. У контексті вищої та професійної освіти, крім загальних, виокремлюють ще й **професійні (спеціальність)** і **фахові (спеціалізація)** компетентності.

У педагогічній науці компетентнісний підхід розглядається як **цілісна система взаємопов'язаних понять, концепцій і форм педагогічної діяльності**, а також як **методологічний інструмент для розв'язання складних освітніх завдань**. Він формує концептуальні уявлення про цілі навчання і виховання, а також шляхи їх реалізації відповідно до умов, які задаються державною освітньою політикою та характеристиками освітнього середовища.

З огляду на це, у системі вищої освіти **компетентнісний підхід** варто розуміти як узгоджену систему положень, що передбачає [13]:

- орієнтацію на досягнення комплексних результатів підготовки майбутнього фахівця;
- послідовне формування основних груп компетентностей: загальних, професійних та фахових;
- динамічну структуру компетентностей, яка ускладнюється та збагачується відповідно до рівня й ступеня вищої освіти;
- спрямованість на соціальну адаптацію й професійне становлення особистості, а також постійне оновлення компетентностей у контексті безперервної освіти.

Компетентнісний підхід гармонійно взаємодіє з іншими методологічними орієнтирами – такими як системний, діяльнісний, розвивальний, суб'єкт-суб'єктний – і доповнює їх. Така інтеграція створює умови для подолання застарілих форм і методів викладання, підвищення мотивації до навчання та поєднання освітньої, професійної й культурної діяльності в єдиний процес.

Цей підхід фокусується на оновленому розумінні мети освіти та способів оцінювання її результатів, що водночас вимагає змін і в інших складниках освітнього процесу – зокрема, у змісті навчання, педагогічних технологіях, методах контролю та оцінювання досягнень. Ключовим у цьому контексті є створення таких педагогічних умов і технологій, які б стимулювали включення здобувачів освіти в різні форми активної діяльності – діалоги, розв'язання практичних завдань, обговорення, проектна робота – і забезпечували б формування практичної готовності до професійної діяльності в реальному житті.

У межах цієї моделі педагоги і здобувачі освіти орієнтуються на поєднання особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів, що потребує від викладача переорієнтації з традиційної інформаційної функції на функцію організації та управління освітнім процесом.

Питання професійної підготовки фахівців розглядалися у дослідженнях І. Беха, Н. Бібік, І. Зязюна; концептуальні основи компетентнісного підходу аналізували Н. Нагорна, М. Нагач, А. Усачова; психолого-методичні та лінгвістичні аспекти формування професійної компетентності вивчали Л. Артюшкіна, А. Маркова, І. Зімня. Поглиблене тлумачення понять «компетенція» та «компетентність» представлено в роботах Дж. Равена, В. Введенського, Н. Бібік.

Разом із тим, аналіз наукових джерел та освітньої практики свідчить, що такі терміни, як «компетентнісний підхід», «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність», поки що недостатньо чітко визначені і вимагають глибшого теоретичного осмислення та практичного уточнення.

Хоча компетентнісний підхід не заперечує важливості знань, він зміщує акцент на здатність їхнього реального застосування в професійній і життєвій практиці. Саме тому він набуває визначального значення в системі підготовки майбутніх фахівців.

На думку В. Химинця, поняття «компетентнісний підхід» означає орієнтацію освітнього процесу на формування і розвиток ключових (базових, загальноосвітніх) та предметно-специфічних компетентностей. Такий підхід передбачає цілеспрямоване формування у студентів комплексу знань, умінь, навичок і ставлень, необхідних для успішної професійної реалізації. На противагу традиційному знаннєвому підходу, що зосереджувався виключно на засвоєнні знань, компетентнісний підхід виходить із практичної доцільності навчання та враховує запити сучасного ринку праці. [2].

На думку Міжнародної комісії Ради Європи, поняття **компетентності** охоплює загальні здібності, які включають:

- здатність особистості усвідомлювати та відповідати на індивідуальні й соціальні виклики;
- інтеграцію ставлень, цінностей, знань і практичних умінь.

Отже, **компетентність** є багатовимірним поняттям, що поєднує різні складові особистості – як індивіда, суб'єкта діяльності, так і неповторної індивідуальності – і відображає цілісність її характеристик.

Близьке за змістом до терміна "компетентність" є поняття «**компетенція**», яке було вперше введене Міжнародною організацією праці на початку 1990-х років у контексті підвищення кваліфікації та перепідготовки управлінських кадрів. Цей термін охоплює поняття «знання» та «повноваження» і використовується для позначення:

- обсягу юридичних або функціональних прав, закріплених за органом чи особою (відповідно до закону, статуту чи іншого документа);
- визначених вимог до діяльності;
- комплексу взаємопов'язаних особистісних якостей, необхідних для ефективно професійної діяльності;

- високого рівня обізнаності у певній сфері;
- узагальнених способів дії, що забезпечують продуктивне виконання фахових обов'язків.

Різні підходи до трактування понять «компетенція» і «компетентність» проаналізовано у працях В. Введенського, який вважає, що впровадження цих понять у педагогічну термінологію та практику освіти забезпечує «додану вартість», тобто підвищує ефективність і результативність освітнього процесу. У цьому, за його словами, і полягає евристичний потенціал компетентнісного підходу.

Згідно з деякими науковими підходами, **компетенція** як термін має похідний характер відносно **компетентності**, адже відображає функціональний аспект діяльності фахівця, який реалізує набуті знання, уміння та навички на практиці. [8].

Компетентність (рис 1.2) – це загальна здатність людини раціонально діяти у різноманітних ситуаціях, ефективно розв'язувати актуальні проблеми у різних сферах життєдіяльності. Компетентність є кінцевим результатом навчання, мета якого полягає у формуванні й розвитку особистості учня, розкритті його здібностей і талантів. Компетентність ґрунтується на знаннях і вміннях, але ними не вичерпується, обов'язково охоплюючи особистісне ставлення до людини, а також її досвід, який дає змогу ці знання «вплести» в те, що вона вже знала, та її спроможність збагнути життєву ситуацію, у якій вона зможе їх застосувати.

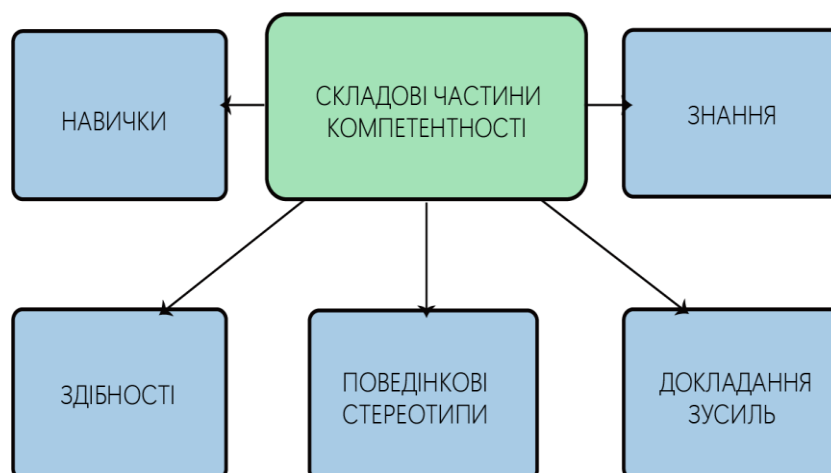

Рис.1.2 Основні поняття компетентності

Людина, яка є «компетентною» у своїй галузі (від латинського *competens* – здатний, відповідний), характеризується як обізнана, визнаний фахівець у певній сфері, авторитетна особа, що має відповідні повноваження та здатна ефективно виконувати свою діяльність.

Питання термінологічного розмежування понять «компетенція» і «компетентність» докладно аналізує В. Введенський. Він вважає, що введення цих категорій у сучасний педагогічний дискурс додає нову якість у теорію освіти, розширює її можливості, що й складає пізнавальний потенціал компетентнісного підходу.

Незалежно від формулювань, загальним у визначеннях компетенції є її трактування як здатності або готовності людини вирішувати конкретні завдання або проблеми. Вона виявляється через поєднання знань, умінь і навичок, необхідних для ефективної діяльності. Компетентність, подібно до компетенції, розглядається як інтегрована характеристика особистості.

Компетенція означає сукупність взаємопов'язаних особистісних якостей – знань, умінь і навичок, потрібних для успішної діяльності в певній сфері. У свою чергу, компетентність відображає не лише наявність цих компетенцій, але й суб'єктивне ставлення людини до діяльності, її готовність та здатність діяти відповідально й результативно.

За визначенням Г. Єльнікової, термін «компетенція» використовується щодо змісту роботи та позначає сферу діяльності, у якій працівник демонструє професіоналізм. Натомість поняття «компетентність» стосується особистості й описує її поведінкові риси, що забезпечують якісне виконання професійних обов'язків [1].

Розглянуті визначення чітко окреслюють різницю між поняттями «компетенція» та «компетентність». Компетенція постає як еталон ефективної професійної діяльності у певній сфері, тоді як компетентність – це ступінь засвоєння та практичного використання цих компетенцій фахівцем. Проведений аналіз літературних джерел дає підстави стверджувати, що компетентність – це не просто наявність знань (яка є

скоріше показником ерудиції), а радше готовність застосовувати ці знання в реальних ситуаціях для розв'язання практичних завдань.

Теоретичне осмислення понять «компетенція», «компетентність» і «компетентнісний підхід» вказує на необхідність більш глибокого вивчення питань, пов'язаних із підвищенням якості професійної освіти. Саме компетентність є ключовою умовою для успішної соціальної та професійної реалізації випускника, а отже – і фактором розвитку самого суспільства. У цьому контексті міжнародні експерти наголошують, що основною метою освіти має стати підготовка громадянина, спроможного приймати зважені рішення й ефективно відповідати на особисті та суспільні виклики.

Компетентнісно орієнтована освіта спрямована на формування не лише знань і вмінь, а й уміння застосовувати їх на практиці, усвідомленого ставлення до себе, до інших людей та довкілля. У сучасних умовах компетентність розглядається як новий вимір освіченості людини, де головним є не кількість засвоєної інформації, а здатність діяти ефективно в різноманітних життєвих та професійних обставинах.

У педагогічному процесі викладач, який працює на основі компетентнісного підходу, уже не є лише передавачем знань – він виступає фасилітатором, наставником, організатором навчальної взаємодії. Роль учня також змінюється: він стає активним суб'єктом освітнього процесу, що спрямований на дослідження, самонавчання та саморозвиток. Успіх здобувача освіти визначається його внутрішньою мотивацією до постійного вдосконалення.

Професійна компетентність реалізується саме в процесі трудової діяльності, яка є провідною формою взаємодії людини з соціальним середовищем. Вона охоплює не лише нормативно визначені знання, уміння й навички, а й особистісні риси: прагнення до самореалізації, професійного зростання, здатність до творчого пошуку, критичного мислення, самостійного планування й оцінювання власної діяльності.

На думку більшості дослідників, професійна компетентність є

центральною складовою якості професійної підготовки, яка відображає відповідність підготовки випускника сучасним вимогам ринку праці. С. Молчанов визначає її як обсяг набутого професійного досвіду та повноважень у певній сфері, тобто як коло питань, у яких фахівець є компетентним. У більш конкретному розумінні компетентність, за Молчановим, включає знання, практичні навички, соціально-професійний статус, кваліфікацію, а також особистісні риси, що дозволяють здійснювати професійну діяльність на належному рівні. Таким чином, компетентність розглядається як цілісне поняття, в той час як компетенція виступає її окремим елементом [14].

Отже, буде правильним визначити професійну компетентність як «інтегральну характеристику особистості, що визначає здатність вирішувати професійні проблеми і типові професійні завдання, що виникають у реальних ситуаціях професійної діяльності, з використанням знань, професійного та життєвого досвіду, цінностей і нахилів».

Таким чином, на наш погляд, можна стверджувати, що компетентність фахівця представляє собою привласнену, відрефлексовану їм у ході професійної діяльності систему соціально-значущих і особистісно-значущих компетенцій.

1.2. Організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності фахівців ЗП(ПТ)О

Професійно-технічна освіта, як невід'ємна складова національної освітньої системи України, виконує важливу функцію у забезпеченні економіки кваліфікованими кадрами. Спеціалісти, яких готує система П(ПТ)О, покликані стати провідниками освітнього оновлення, поєднуючи найкращі традиції української педагогіки з кращими міжнародними практиками. Результативність функціонування цієї системи значною мірою залежить від професійної готовності педагогів до реалізації її завдань. Зміни

у структурі освітнього середовища, актуалізація змісту навчання, впровадження інноваційних методик, підвищення вимог до якості знань та ускладнення форм організації навчальних занять вимагають не лише вдосконалення професійної компетентності педагогів, а й цілеспрямованого формування готовності майбутніх кваліфікованих працівників до професійної діяльності.

Компетентнісний підхід виступає ключовою концепцією для формування нової парадигми у визначенні цілей професійної освіти, відборі та структуризації навчального контенту, організації освітнього процесу й оцінювання досягнутих результатів. Його впровадження спрямоване на те, щоб забезпечити формування у випускників достатнього рівня знань, практичних умінь і досвіду для ефективного виконання професійних функцій.

Досягнення певного рівня **компетентності** також є важливим критерієм професійного становлення. Найвищий рівень компетентності передбачає здатність фахівця вирішувати будь-які завдання певного типу, володіючи узагальненими підходами до їх вирішення. Такий працівник здатен ефективно справлятися з проблемами, що недоступні іншим. На початковому рівні компетентності особа лише частково орієнтується у змісті завдань і може виконувати окремі з них. Другий рівень характеризується вмінням вирішувати спеціалізовані завдання з розумінням умов і меж застосування методів. Третій рівень передбачає повну самостійність у визначенні умов задач і виборі ефективних шляхів їх вирішення.

Сьогодні у сфері професійної освіти виокремлено низку **ключових положень щодо формування професійної компетентності майбутніх фахівців** [9]:

- **Професійна компетентність** є основним показником рівня підготовленості спеціаліста до професійної діяльності;
- Вона включає не лише знання, вміння та навички, а й творчу ініціативу, позитивну мотивацію, прагнення до саморозвитку, здатність

адаптувати досвід до конкретної ситуації, а також особистісні якості;

- Компетентність проявляється у вмінні мобілізувати наявні знання та досвід для виконання професійних функцій відповідно до займаної посади;

- Вона інтегрує усі компоненти, пов'язані з майбутньою професією, та забезпечує актуалізацію знань у потрібний момент;

- Формування компетентності повинно враховувати реальний стан і перспективи розвитку галузі, а також соціальні, психологічні, етичні й правові норми, що склалися в суспільстві;

- **Модель формування професійної компетентності** включає чотири етапи:

- **Мотиваційний** – формування професійної орієнтації та зацікавленості;

- **Когнітивний** – опанування системи знань і вмінь для виконання професійних завдань;

- **Діяльнісний** – розвиток практичних умінь і навичок через виробниче навчання;

- **Оцінно-контрольний** – діагностика результатів, аналіз, коригування навчального процесу та рефлексія учасників освітньої взаємодії.

Кожен із цих етапів має своє змістове, методичне й організаційне наповнення та є важливою складовою системної підготовки сучасного кваліфікованого працівника.

Професійна компетентність – це базова характеристика діяльності спеціаліста; вона включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти і має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності і критичність мислення.

Гарневська С. М. зазначає характеристики, що використовується для формування компетентності у вищій професійній освіті особистісно орієнтованого підходу. Його головною характеристикою виступає орієнтація на цінність особистості учня/студента в рамках освітнього процесу. Формування компетентності досягається за допомогою розкриття

внутрішнього потенціалу студента. Досягнення певних результатів проявляється у різнобічному розвитку особистості та володінні здатністю до самореалізації та саморозвитку. Р. Кіммонз каже, що у досягненні мети головним є розвиток особистості в цілому, у всіх компонентах життєдіяльності, тобто у творчій, культурній, соціальній тощо [4].

Формування компетентностей майбутнього фахівця відбувається завдяки змісту освіти, який охоплює не лише перелік навчальних дисциплін, а й професійні вміння та навички, що формуються у процесі їх опанування. Компетентність виступає ключовим чинником, який визначає здатність випускника професійного закладу ефективно реалізовувати себе в суспільстві та сприяти його розвитку. Саме тому міжнародні експерти наголошують, що основною метою освіти є підготовка компетентного громадянина, здатного приймати обґрунтовані рішення у відповідь на особисті й соціальні виклики.

Підходи до визначення професійної компетентності можуть різнитися. Так, Н. Тализіна пропонує розглядати її через поєднання знань, умінь і навичок, а також низки особистісних характеристик, до яких належать:

- **Риси, що відображають ставлення до праці** – працелюбність, відповідальність, творчість, самостійність, старанність, активність, наполегливість;
- **Інтелектуальні здібності** – аналітичне мислення, гнучкість, далекоглядність;
- **Організаторські якості** – здатність формувати сприятливу атмосферу в колективі, керувати людьми, аргументовано впливати, будувати довірливі взаємини, бути справедливим і самокритичним;
- **Професійні знання** – як спеціальні, так і загальноосвітні, що пов'язані з професійною діяльністю;
- **Уміння** – працювати з джерелами інформації, планувати свою діяльність, вирішувати поставлені завдання, ефективно навчатися.

Компетентісно орієнтована освіта передбачає не лише засвоєння знань, а й формування здатності до їх практичного застосування, розвиток

ціннісних орієнтацій щодо себе, інших людей та навколишнього середовища.

Сучасна педагогіка формує нову освітню парадигму, яка спрямована на створення умов для самореалізації особистості у професійній діяльності. Це зумовлює необхідність пошуку та впровадження таких педагогічних технологій, що сприятимуть становленню соціально активної, креативної особистості, здатної самостійно регулювати свою професійну діяльність.

У системі вищої освіти зберігається актуальність питання щодо якісної підготовки конкурентоспроможних фахівців, здатних адаптуватися до вимог сучасного ринку праці. Дослідження у сфері здоров'я населення України свідчать про низький рівень фізичного благополуччя та потребу майже кожного п'ятого громадянина у реабілітації. Це підкреслює необхідність підготовки висококваліфікованих спеціалістів з фізичної реабілітації, які мають ґрунтовні знання, практичні навички, прагнуть до професійного зростання, мають високий рівень адаптивності та здатні діяти на рівні міжнародних стандартів, проявляючи творчий підхід до складних професійних завдань.

Актуальність піднятої теми зумовлюється тим, що як в Україні, так і в глобальному контексті ринок праці все більше потребує інтелектуальної, гнучкої робочої сили не лише у виробничій сфері, а й у секторі послуг. Сучасне виробництво потребує фахівців, які вміють застосовувати свої знання в нестандартних умовах, мають внутрішню мотивацію до постійного саморозвитку та володіють високим рівнем комунікативної компетентності.

Роботодавці надають особливого значення не лише професійним та ключовим компетенціям кваліфікованих працівників, а й їхнім особистісним та професійно важливим якостям. Вони очікують від фахівців уміння[14]:

- самостійно й критично мислити, виявляти реальні проблеми, що виникають у професійному середовищі, та ефективно знаходити шляхи їх подолання, використовуючи сучасні технології;
- чітко розуміти, в яких ситуаціях і як набуті компетентності можуть бути застосовані;

- генерувати нові ідеї, виявляти творчий підхід, ефективно працювати з інформаційними потоками;
- бути комунікабельними, відкритими до взаємодії в різних соціальних групах, вміти співпрацювати в команді, уникати або конструктивно вирішувати конфліктні ситуації;
- постійно працювати над власним інтелектуальним, моральним та культурним зростанням.

Розвиток **професійної компетентності** майбутніх фахівців (табл. 1.1) значною мірою залежить від формування у них **ключових професійно важливих якостей**, до яких належать:

- **професійна самостійність** – уміння виконувати професійні обов'язки, планувати, організовувати, контролювати свою діяльність та виявляти ініціативу;
- **логічність, оперативність і креативність** – здатність швидко й нестандартно вирішувати професійні завдання, пропонуючи оригінальні рішення;
- **професійна мобільність** – вміння швидко адаптуватися до змін та приймати ефективні рішення в динамічному середовищі;
- **комунікативність** – орієнтація на спілкування, відкритість, толерантність, інтерес до міжособистісної взаємодії;
- **відповідальність** за прийняті рішення і результати своєї діяльності;
- **фізичне та психічне здоров'я**, як основа для збереження працездатності, активності та повноцінної професійної реалізації.

Особливістю **компетентнісного підходу в освіті** є те, що він не передбачає пасивне засвоєння готових знань. Замість цього учень самостійно формує необхідні поняття у процесі вирішення конкретних завдань. Таким чином, навчання набуває дослідницького чи практико-орієнтованого характеру, а сама навчальна діяльність стає об'єктом осмислення та засвоєння.

Таблиця 1.1

Формування компетентностей фахівця

Групи компетентностей	Фактори становлення
професійна самостійність	самопізнання та об'єктивна оцінка особою власних індивідуальних особливостей, зіставлення своїх професійно-важливих якостей і можливостей з вимогами, необхідними для оволодіння конкретною професією.
логічність, оперативність і креативність	творчі здібності, здатність людини відмовлятися від стереотипного мислення.
професійна мобільність	здатність і готовність особистості досить швидко й успішно оволодівати новою технікою і технологією, здобувати відсутні знання і вміння
комунікативність	здатність людини взаємодіяти з іншими людьми, адекватно інтерпретувати отриману інформацію, а також правильно її передавати

З огляду на це, актуальним є забезпечення якості професійної освіти і навчання, її адаптації до вимог сучасного виробництва, у тому числі високотехнологічного [5, 7].

Попри наявність багатьох трактувань поняття «**якість освіти**», найбільш прийнятним є визначення, яке підкреслює здатність органів управління та надавачів освітніх послуг задовольняти наявні та прогнозовані потреби суспільства, соціальних груп і громадян у здобутті професійно-технічної освіти та набутті професійної компетентності.

З точки зору системного підходу, **управління якістю професійної освіти та навчання** можна розглядати як багаторівневу, інтегровану та гнучку систему, яка включає кілька взаємопов'язаних підсистем. Серед них – система управління якістю державних стандартів, система забезпечення якості педагогічного персоналу, система управління навчально-виробничими ресурсами тощо.

Необхідність підтримки високого рівня якості професійної освіти пояснюється низкою об'єктивних факторів, спільних для багатьох країн:

- **по-перше**, швидкий розвиток науки і технологій, що зумовлює стрімке застарівання знань;
- **по-друге**, поступовий перехід від індустріальної економіки до економіки знань, де переважає інформаційний потенціал;
- **по-третє**, потреба у стійкому економічному розвитку та передачі знань між усіма учасниками економіки;
- **по-четверте**, глобалізація культурної, політичної та економічної сфер, що зумовлює інтернаціоналізацію освітнього процесу, відкритість національної системи професійної освіти до міжнародного партнерства і, відповідно, гармонізацію її якісних характеристик із провідними освітніми системами світу.

У цьому контексті **якість професійної освіти** в межах національної системи має відповідати актуальним викликам та запитам держави.

Компетентнісний підхід у професійній освіті орієнтований на формування особистості фахівця з активною життєвою позицією, системою цінностей, здатністю швидко адаптуватися до змінних умов професійної та життєвої діяльності.

Його реалізація передбачає не лише формування знань, умінь і навичок, а й підготовку фахівця, який усвідомлює свою роль у суспільстві, вміє творчо застосовувати здобуті знання на практиці, а також ефективно взаємодіяти з колективом. Саме тому компетентнісний підхід сьогодні вважається одним із головних напрямів державної освітньої політики.

Важливою метою впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку є **формування усвідомленого ставлення до праці**, у тому числі до власної професійної діяльності у вибраній галузі. У зв'язку з цим зростає роль **гуманітарної складової** у змісті професійної освіти, яка має протистояти технократичному спотворенню освітнього процесу та спрямовувати розвиток особистості майбутнього працівника на служіння науково-технічному прогресу та суспільному добробуту [12].

Практична сутність компетентнісного підходу проявляється у

зосередженості на досягненні реальних професійних результатів кваліфікованими робітниками завдяки сформованим умінням виконувати виробничі завдання. Основна увага приділяється розвитку операційних умінь і практичних навичок, адже саме вони забезпечують усвідомленість, точність, швидкість, якість і автоматизованість професійних дій. Завдяки цьому дії фахівця стають максимально ефективними, не потребуючи постійного свідомого контролю. Водночас слід визнати, що багатьом працівникам, окрім технічних знань, бракує соціальних умінь: вміння налагоджувати контакт, співпрацювати, домовлятися, допомагати та комунікувати в команді.

Для того щоб система професійної освіти та навчання відповідала динамічним вимогам сучасного ринку праці, необхідна консолідована участь центральних, регіональних і місцевих органів виконавчої влади, профспілок, роботодавців та інших соціальних партнерів. Зусилля мають бути спрямовані на:

- підтримку підприємств у проведенні професійного навчання працівників, збереження існуючих навчальних структур, розвиток матеріально-технічної бази;
- розроблення та впровадження стимулів для роботодавців, які інвестують у навчання персоналу, а також для працівників, які прагнуть підвищити власну кваліфікацію;
- запровадження податкових пільг, цільових дотацій або субсидій для підприємств, які навіть в умовах кризи продовжують навчати кадри на високому рівні;
- налагодження тіснішої взаємодії між роботодавцями та службами зайнятості щодо організації перенавчання, перепідготовки або підвищення кваліфікації осіб, що втратили роботу, за рахунок коштів соціального страхування на випадок безробіття;
- забезпечення покриття витрат на навчання працівників, які можуть бути звільнені через реструктуризацію чи зміну профілю

підприємства, за умови збереження їх робочих місць;

- запровадження моніторингу ефективності професійного навчання у розрізі його впливу на результати діяльності підприємств;
- надання місцевим органам самоврядування права запроваджувати додаткові преференції для професійно-технічних навчальних закладів;
- створення механізмів фінансової підтримки підприємств, які проводять навчання персоналу безпосередньо на виробництві (така практика вже давно існує в економічно розвинених країнах);
- внесення змін до Бюджетного кодексу України, які б дозволили соціальним партнерам створювати спеціалізовані фонди підтримки професійного навчання як у закладах освіти, так і безпосередньо у виробничому середовищі.

Впровадження зазначених заходів сприятиме зростанню продуктивності праці, розширенню обсягів виробництва та підвищенню якості послуг і продукції, а також зменшенню плинності кадрів.

Отже, підсумовуючи, можна стверджувати, що формування у кваліфікованих робітників комплексу ключових, загальнопрофесійних і спеціалізованих компетентностей є вирішальним фактором їхньої готовності до роботи в умовах високотехнологічного виробництва, а також забезпечує їхню соціальну та професійну мобільність на сучасному ринку праці.

1.3. Концепції впровадження компетентнісного підходу до навчання у закладі професійної (професійно-технічної) освіти

Процеси трансформації та євроінтеграції, а також стрімкий розвиток сучасних технологій актуалізують потребу у підготовці фахівців, здатних ефективно діяти в умовах змін, орієнтуватися у складних ситуаціях професійного й особистого характеру, а також володіти належним рівнем ключових і професійних компетентностей.

Щоб подолати виклики сучасності, необхідно шукати комплексні рішення на рівні закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Це передбачає створення **Концепції впровадження компетентнісного підходу до навчання**, яка враховує як національний досвід, так і міжнародні практики. Основними напрямками реалізації цієї концепції є:

- впровадження різноманітних методів і підходів до навчання з орієнтацією на розвиток компетентностей;
- підтримка педагогічного та іншого персоналу закладів ЗП(ПТ)О в реалізації компетентнісного підходу та формуванні ключових і професійних компетентностей у здобувачів освіти;
- запровадження ефективних інструментів оцінювання результатів (як формувального, так і підсумкового) та підтвердження рівня розвитку набутих компетентностей.

Створення такої концепції є важливою умовою для успішного досягнення цілей закладу освіти й ефективного виконання ним своїх завдань в умовах автономії.

Розроблення стратегічних документів щодо розвитку закладу освіти, зокрема концепцій і програм, закріплено на законодавчому рівні – у **Законі України «Про освіту»**.

Міністерство освіти і науки України спільно з експертами ініціативи «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України» розробило **Методичні рекомендації щодо створення концепції впровадження компетентнісного підходу у професійній освіті**. Цей документ формує ключову стратегію розвитку освітньої установи, визначає її пріоритети, окреслює перспективи, обґрунтовує шляхи вирішення визначених проблем, окреслює необхідні зміни в освітньому процесі та формує очікувані результати разом з методами їх досягнення. [15].

Переваги та недоліки впровадження компетентнісного підходу до навчання у закладі професійної (професійно-технічної) освіти показані в таблиці 1.2.

З огляду на це, актуальним є забезпечення якості професійної освіти і навчання, її адаптації до вимог сучасного виробництва, у тому числі високотехнологічного. За наявності великої кількості визначень терміну "якість освіти", найбільш доцільне є те, що розкриває здатність органів управління і безпосередніх виконавців освітніх послуг задовольнити встановлені або завбачувані потреби суспільства, окремих соціальних груп і громадян в отриманні професійно-технічної освіти і/або набутті професійної компетентності.

Таблиця 1.2

Переваги та недоліки впровадження компетентнісного підходу

Переваги	Недоліки
Введення системи освіти у глобальний простір	Скорочення базових дисциплін у навчальних планах
Забезпечення діяльності навчальних закладів на вимоги роботодавців	Закріплення компетентностей в стандартних умовах приведе до обмежених можливостей та змін
Конкурентоспроможність фахівця	Формулювання набору компетентностей не забезпечує їх автоматичну імплементацію в освітній процес.
Комплексний та стратегічний підхід до розвитку освіти	Значна кількість компетентностей, які вимагаються від фахівців, виходять за межі спроможності закладів освіти їх формувати.
Мотивація до саморозвитку та самовдосконалення	Складно визначити вичерпний перелік та зміст дисциплін, які формують ті чи інші компетентності.

Доступна, якісна й інклюзивна освіта, орієнтована на практичне навчання та навчання протягом усього життя, відкриває можливості для розвитку ключових компетентностей у кожної людини. У зв'язку з цим усі заклади освіти, які забезпечують професійну підготовку, мають впроваджувати освітні моделі, що сприяють розвитку компетентностей.

Саме тому особливого значення набуває впровадження

компетентнісного підходу у діяльність закладів професійної (професійно-технічної) освіти в умовах продовження реформування освітньої системи України.

Концепція у цьому контексті виступає як стратегічний документ, що відображає модель майбутнього розвитку освітнього закладу. Вона містить теоретичне обґрунтування обраного напрямку, формулює місію, цілі, завдання, ключові напрями вдосконалення, прогнозовані результати та враховує як внутрішні, так і зовнішні чинники. Місія закладу повинна відповідати його специфіці, бути зрозумілою учням, батькам, педагогам і відображати запити всіх учасників освітнього процесу. Мета концепції – окреслити конкретний результат, якого планується досягти завдяки її реалізації в межах окремого ЗП(ПТ)О.

Етапи створення Концепції:

- інформування освітньої спільноти про початок роботи над концептуальним документом із визначенням термінів подання пропозицій;
- формування робочої групи (доцільно залучити представників адміністрації, педагогів, учнів, батьків);
- складання та затвердження плану заходів із розроблення Концепції;
- проведення SWOT-аналізу, формування стратегічного бачення імплементації компетентнісного підходу, з урахуванням доступності, матеріального забезпечення та інфраструктури;
- окреслення пріоритетних напрямів розвитку закладу;
- створення та обговорення проєкту Концепції;
- доопрацювання документа на основі зворотного зв'язку;
- затвердження на педагогічній раді, публічне розміщення на офіційному сайті із зазначенням періоду дії, етапів та термінів реалізації.

Завдання Концепції повинні бути логічно похідними від мети та мати чіткі індикатори оцінювання їх реалізації, спрямовані на розвиток ключових та професійних компетентностей.

Тлумачення ключових понять:

- *Автономія* – самостійність закладу в прийнятті рішень щодо освітньої, організаційної, фінансової та кадрової політики.
- *Загальноінституційний підхід* – спільна відповідальність усіх учасників освітнього процесу за реалізацію компетентнісного навчання у всіх сферах функціонування закладу.
- *Ключові компетентності (КК)* – поєднання знань, умінь і ставлень, необхідних для самореалізації, громадянської активності, професійної мобільності та соціального включення.
- *Компетентнісний підхід до навчання* – орієнтація освітнього процесу на формування інтегральних результатів: ключових і професійних (предметних) компетентностей.
- *Компетентнісний потенціал* – можливості кожної освітньої галузі забезпечити розвиток усіх ключових компетентностей.
- *Освітня програма* – структурований комплекс навчальних компонентів, спрямованих на досягнення результатів навчання.
- *Професійна компетентність* – знання й уміння, необхідні для успішної професійної реалізації за обраною спеціальністю.

Принципи розроблення Концепції:

- *Принцип розвитку* – безперервне вдосконалення освітнього процесу з урахуванням змін зовнішнього і внутрішнього середовища;
- *Принцип цілісності* – усі елементи навчання мають бути спрямовані на всебічний розвиток особистості;
- *Принцип відкритості* – залучення зацікавлених сторін (громади, підприємців, роботодавців, освітян);
- *Принцип паритетності* – урахування інтересів усіх учасників у процесі прийняття рішень;
- *Принцип координації* – узгодження з діючими державними та регіональними освітніми програмами.

Рекомендована структура Концепції:

- загальна інформація про заклад;
- вступ;
- місія, мета, завдання;
- шляхи реалізації й вирішення визначених проблем;
- очікувані результати;
- етапи впровадження та терміни;
- обсяги ресурсного забезпечення (фінанси, матеріально-технічні засоби, персонал).

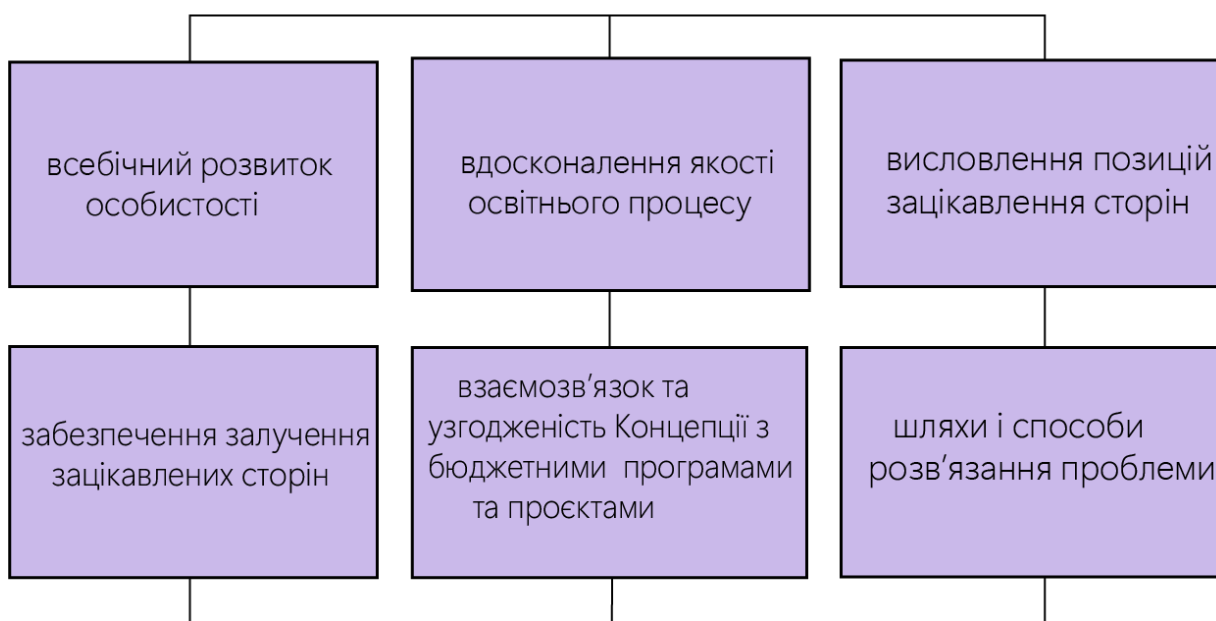

Рис.1.2. Розробка концепції закладу ЗП(ПТ)О.

Проте залишаються нерозв'язаними низка проблемних питань, що посилюють потребу впровадження і ускладнюють реалізацію компетентнісного підходу до підготовки кваліфікованих кадрів через розвиток ключових та професійних компетентностей, необхідних для успішної професійної діяльності та самореалізації випускників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, а саме [2,7,12]:

- зростання дефіциту компетентних робітничих кадрів на внутрішньому ринку праці;
- низький рівень розвитку ключових компетентностей випускників, необхідних для успішної професійної діяльності та

самореалізації;

- низька мотивація до здобуття професійних кваліфікацій та навчання впродовж життя;
- відсутність цілісного стратегічного бачення впровадження компетентнісного підходу до навчання на рівні закладу ЗП(ПТ)О;
- невідповідність змісту навчальних програм і методик викладання вимогам компетентнісного навчання;
- недостатній рівень реалізації міжгалузевих зв'язків та компетентнісного потенціалу галузей (предметів);
- брак педагогічних працівників, що володіють різноманітними підходами для впровадження компетентнісного підходу до навчання;
- відсутність належної системи оцінювання (формульовального і підсумкового) та підтвердження розвитку компетентностей;
- застаріла матеріально-технічна база (інфраструктура, обладнання, доступність);
- недостатній обсяг фінансування професійної (професійно-технічної) освіти, з урахуванням потреб розвитку відповідних сфер, включно з інфраструктурою, обладнанням та доступністю.

Подолання наявних викликів вимагає пошуку можливих цілісних рішень на рівні закладу ЗП(ПТ)О, що передбачає розроблення Концепції впровадження компетентнісного підходу до навчання з урахуванням світових та вітчизняних добрих практик, зокрема:

- використання різноманітних підходів та контекстів навчання для впровадження компетентнісно зорієнтованого навчання;
- підтримку педагогічних та інших працівників закладів ЗП(ПТ)О до реалізації компетентнісного підходу та розвитку ключових і професійних компетентностей у навчальному процесі;
- оцінювання (формульоване і підсумкове) та підтвердження розвитку компетентності.

Рекомендується визначити шляхи та інструменти реалізації

компетентнісного підходу на загальноінституційному рівні професійно-технічного закладу з урахуванням кращих міжнародних і національних практик, а також відповідно до потреб, ресурсів і специфіки самого закладу. В основі цих дій мають бути попередньо окреслені наскрізні стратегічні напрями.

Очікувані результати впровадження компетентнісного підходу в освітній процес слід формулювати згідно з метою та завданнями, викладеними в Концепції. Визначення етапів та строків реалізації повинно враховувати довгострокову перспективу, адже Концепція є стратегічним документом. Доцільно передбачити п'ятирічний період реалізації з чітко окресленими проміжними етапами та контрольними точками.

Завершальною частиною Концепції має стати окреслення ключових стратегічних напрямів її реалізації, на основі яких будуть розроблятися конкретні проекти в межах програми розвитку закладу освіти.

Оскільки кожен заклад професійної (професійно-технічної) освіти має свої унікальні особливості, бачення розвитку, потреби та можливості, розроблені в них Концепції повинні це відображати й відповідно відрізнятись одна від одної.

Висновки до розділу 1

В розділі обґрунтуванні сутності понять «компетентнісний підхід», «компетенція», «компетентність», «професійна компетентність». Проведено аналіз поглядів науковців на проблему трактування цих понять у світлі сучасної освітньої парадигми.

Проведено узагальнення щодо необхідності формування як ключових компетентностей, так і універсальних для всіх галузей і спеціальностей та перспективи наукових досліджень для кожного з видів обраних компетентностей зі з'ясуванням специфіки їх проявів у конкретних предметно-професійних сферах.

Проаналізовано положення підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на засадах компетентнісного підходу.

Розглянуто основні умови та засади потрібні для формування компетентностей, готовності майбутнього робітника до виконання професійної діяльності.

Проведено аналіз щодо впровадження та розроблення концепцій і програм розвитку закладу освіти.

РОЗДІЛ 2 МОДЕЛЬ ТА ОСНОВИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АВТОТРАНСПОРТНОГО ПРОФІЛЮ

2.1. Проблема формування і розвиток ключових компетентностей особистості у процесі фахової освіти

Сучасні дослідження в галузі професійної освіти висувають формування та розвиток компетентностей майбутніх фахівців як одне з ключових педагогічних і методичних завдань стратегічного рівня. Під цим поняттям здебільшого мають на увазі здатність застосовувати знання, уміння та здібності на практиці, а також готовність до їх активного використання в професійній діяльності.

Професійна компетентність вважається однією з основоположних характеристик сучасного спеціаліста. З огляду на оновлення освітньої системи, інтерес до цієї теми помітно зростає. Основною метою професійної освіти нині є не лише передача знань і розвиток практичних навичок у здобувачів освіти, а й формування їхньої здатності швидко адаптуватися до змін у сфері техніки, технологій та організації праці. Вирішення цього завдання тісно пов'язане з удосконаленням змісту навчання та застосуванням ефективних освітніх технологій.

Для створення результативного навчального процесу, орієнтованого на формування професійної компетентності майбутніх фахівців транспортної галузі, важливо мати змогу оцінювати рівень сформованості компетентності, а також відстежувати зміни в її компонентах у динаміці.

Особливої актуальності проблема професійної компетентності набуває в періоди соціальних змін і реформ. У таких умовах значущість як кількісних, так і якісних показників людської діяльності істотно зростає. Виклики сучасного світу потребують переосмислення цілей професійної освіти. Вона має не тільки надавати випускникам закладів професійної (професійно-

технічної) освіти технічні знання та уміння, а й сприяти розвитку так званих «гнучких» навичок: уміння ефективно комунікувати, співпрацювати в колективі, переконувати, критично мислити та постійно розвиватися як особистість.

Ефективне формування професійної компетентності кваліфікованих робітників можливе завдяки реалізації таких педагогічних умов [8, 10]:

- впровадження інноваційних педагогічних технологій формування професійної компетентності;
- акцент на діяльнісний, практико-орієнтований етап формування професійної компетентності;
- підвищення рівня професійної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування під час виробничих практик;
- впровадження якісного організаційно-методичного забезпечення формування професійної компетентності;
- ціннісно-орієнтована спрямованість формування професійної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування;
- організація підготовки інженерів-педагогів до формування професійної компетентності фахівців сфери обслуговування.

В. В. Хуторський, узагальнюючи сучасні наукові підходи, виокремлює такі основні ключові компетентності: ціннісно-смыслову, загальнокультурну, навчально-пізнавальну, комунікативну, соціально-трудова та особистісну. Наразі вже накопичено певний досвід реалізації компетентнісного підходу в освітній діяльності (дослідження Барановських, Зеєра, Ісаєва, Лебедевої, Родигіної тощо). Особливу увагу науковці приділяють розвитку комунікативної компетентності, про що свідчать численні дисертаційні дослідження, присвячені цій темі.

Аналіз існуючих підходів дає змогу дійти висновку, що поняття ключових компетентностей поки не мають належної дидактичної реалізації. Вони залишаються здебільшого проголошеним принципом, а не чітко структурованим елементом освітнього змісту. Це підтверджують кілька

фактів: більшість ключових компетентностей пов'язують не зі змістом навчальних дисциплін, а із системою виховання; формування таких компетентностей у процесі вивчення предметів має допоміжний характер, оскільки у програмах відсутні відповідні критерії оцінювання; не розмежовано зміст ключових компетентностей для різних рівнів освіти – від початкової до професійної.

До того ж, сам перелік ключових компетентностей є досить розмитим і охоплює майже всі якості, необхідні сучасній людині, що унеможлиблює їх повне формування в межах лише вищої освіти. Цьому перешкоджають обмежений час навчання, зменшення ролі викладача у взаємодії зі студентами, розділення навчання на ізольовані дисципліни та відсутність належного нормативного забезпечення для оцінювання загальнокомпетентнісних результатів.

Більшість ключових компетентностей мають психологічну природу й пов'язані зі здатністю застосовувати знання та навички на практиці. Згідно з Національною рамкою кваліфікацій, ключові компетентності – це поєднання знань, умінь і ставлень, необхідних для особистісного розвитку, активної участі в житті суспільства та успішної професійної діяльності. Вони мають бути наскрізними на всіх етапах навчання та забезпечувати безперервність освіти впродовж усього життя.

Ключові компетентності ґрунтуються на загальних цілях професійної підготовки, досвіді особистості та типових видах діяльності. Завдяки їм фахівець формує такі якості, як ініціативність, рішучість, комунікабельність, креативність. Для досягнення цього необхідно, щоб викладачі теоретичних і практичних дисциплін гармонійно поєднували загальноосвітні та професійні предмети, брали участь в оновленні програм і застосовували сучасні педагогічні технології, що враховують специфіку професійної діяльності.

Розвиток ключових компетентностей у закладах професійної (професійно-технічної) освіти має базуватися на таких практичних кроках:

- засвоєння, узагальнення та систематизація знань із методики професійного навчання;
- обґрунтоване впровадження сучасних освітніх практик у позаурочну діяльність;
- застосування сучасних підходів до організації позаурочних заходів професійного спрямування.

Навчально-методичний комплекс у межах підготовки до таких видів діяльності має включати інформаційний, операційний та технологічний компоненти й бути розрахованим на 15 годин занять.

Сучасні моделі формування ключових компетентностей спираються на компетентнісний підхід, який акцентує увагу не на обсязі засвоєної інформації, а на здатності діяти ефективно в реальних ситуаціях. Цей підхід вимагає орієнтації освіти на практичні результати. (табл. 2.1).

У наукових працях багатьох авторитетних дослідників (А. Бараннікова, В. Байденка, Н. Бібік, Е. Зеєра, І. Зимньої, Дж. Равена, О. Пометун та ін.) зазначено, що формування компетентностей є складним як у змістовому, так і у структурному вимірах. Проте практичне впровадження компетентнісного підходу вже продемонструвало його високу ефективність у сучасній освіті.

У працях науковців щодо реалізації компетентнісного підходу (А. Баранніков, В. Байденко, В. Безрукова, Н. Бібік, Е. Зеєр, І. Зимняя, Н. Кузьміна, А. Маркова, Т. Орджі, В. Петрук, О. Пометун, Дж. Равен, О. Семенов, М. Стобарт, О. Темняткін, Г. Халаж, М. Холстед, Н. Хомський, А. Хуторської та ін.) зазначається, що проблема формування компетентностей особистості складна і в якісному, і в структурному відношенні. Проте застосування компетентнісного підходу в освіті, як показує практика, дає значні результати.

У визначенні компетенцій не існує єдиного погляду щодо їх структури. Педагогічна теорія і практика демонструє безліч варіантів класифікацій компетенцій.

Таблиця 2.1.

**Модель навчально тематичний плану розвитку ключових
компетентностей**

№ з/п	Теми	Види занять та кількість годин					
		лекція	семінарське заняття	тематична дискусія	практичні заняття	науково- практична конференція	усього
1	Компетентністний підхід до реалізації освітніх практик у позаурочну навчальну діяльність закладів професійної освіти	2					2
2	Форми та методи навчальної діяльності у закладах професійної освіти		2				2
3	Розвиток професійної мотивації і творчості учнів у закладах професійної освіти			2			2
4	Методика організації та проведення конкурсів проф. майстерності та професійних свят				2		2
5	Реалізація квест - технології	2					2
6	Майстер клас: методика проведення				2		2
7	Реалізація освітніх інновацій					3	3
Усього		4	2	2	4	3	15

Розглядаючи ключові компетентності як особистісно-усвідомлену систему (рис. 2.1) надпредметних і міждисциплінарних знань, умінь і навичок майбутніх фахівців, які можуть використовуватися в різних професіях, під час розв'язання складних завдань у повсякденних, професійних і соціальних ситуаціях, ми провели системний аналіз підходів до побудови ієрархії таких компетентностей та наукових підстав для пошуку теоретичних засад їх виділення.

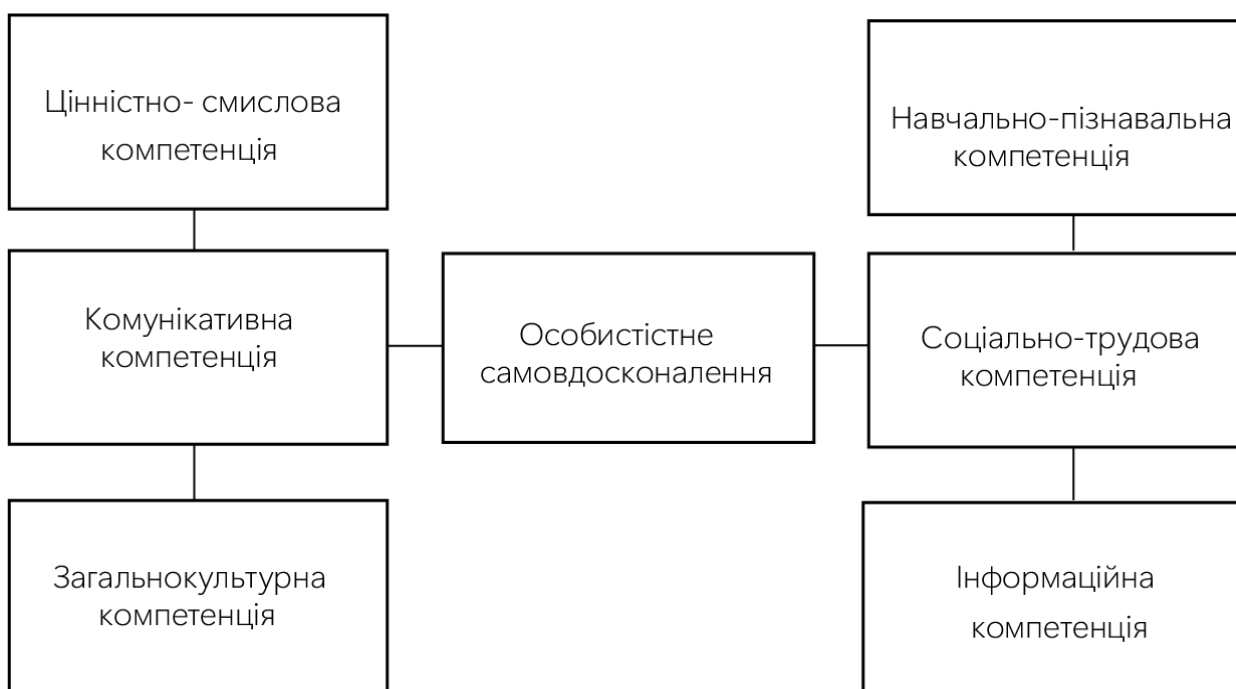

Рис. 2.1. Ключові компетентності випускника професійного навчального закладу.

У працях багатьох дослідників виокремлено перелік ключових компетентностей, якими має володіти випускник закладу професійної освіти. Зокрема:

- **Базові (ключові) компетенції** вирізняються універсальністю, охопленням широкого кола професійних завдань, міждисциплінарністю та різнобічністю інтелектуальної діяльності в межах обраної професії;
- **Соціальна компетентність** полягає у здатності брати відповідальність, ухвалювати самостійні рішення й ефективно співпрацювати у професійному та соціальному середовищі;
- **Психологічна компетентність** включає вміння до саморефлексії, навички взаємодії з іншими людьми та здатність до самореалізації;
- **Інформаційна компетентність** передбачає володіння сучасними інформаційними технологіями;
- **Комунікативна компетентність** проявляється у здатності до ефективного спілкування, розвитку культури мовлення;
- **Валеологічна компетентність** охоплює знання та вміння в

галузі збереження здоров'я;

- **Екологічна компетентність** ґрунтується на розумінні взаємозв'язків між природою та суспільством, а також на усвідомленні відповідальності за вплив професійної діяльності на довкілля.

Для ефективного формування цих компетентностей доцільно впроваджувати в освітній процес **інтерактивні методи навчання**, які не лише забезпечують засвоєння знань і навичок, а й сприяють розвитку критичного мислення, творчості, комунікативних умінь, здатності до самостійного навчання, прийняття рішень, ведення діалогу тощо.

Таким чином, сучасна місія закладів професійної освіти полягає не стільки в передаванні обсягу знань, скільки в **розвитку здатності до мислення, вибору, орієнтації в інформаційному середовищі** та постійного самовдосконалення. Головна мета – **досягнення нового якісного освітнього результату** – сформованості ключових компетентностей у здобувачів освіти.

Сучасному кваліфікованому працівнику важливо мати не лише ґрунтовні професійні знання для ефективної роботи у своїй сфері, а й високий рівень загальних компетентностей, які забезпечують можливість особистісного і професійного зростання, досягнення кар'єрних цілей і суспільного визнання.

У нових політичних і ринкових умовах в Україні, що супроводжуються активним розвитком педагогічної науки, виникла потреба у **оновленні теоретичних і практичних засад професійної підготовки**. Це вимагає інтеграції та узгодженості освітніх рівнів, їх відповідності міжнародним освітнім стандартам.

Серед усіх актуальних наукових підходів саме **компетентнісний підхід** найкраще відповідає викликам сучасності, адже він сприяє формуванню фахівців нового покоління – освічених, гуманістично орієнтованих, здатних до професійного саморозвитку, з високим рівнем культури та комунікаційних навичок.

Запровадження у педагогічну термінологію поняття «компетентність» дозволило створити цілу низку моделей професійної діяльності, орієнтованих на результативність, здатність приймати рішення, професійну відповідальність, самостійність та готовність ефективно виконувати спеціалізовані завдання у сфері праці.

У працях О. Овчарук, О. Пометун, Д. Равена, наведено ознаки таких компетентностей (поліфункціональність, надпредметність, міждисциплінарність, багатокомпонентність, спрямованість на формування критичного мислення та рефлексії). Українською дослідницею Н. Бондар висловлено думку, що ключові компетентності поєднують особистісне й соціальне в фаховій освіті, відображують комплексне оволодіння сукупністю способів діяльності, що створює передумови для розроблення індикаторів їх вимірювання; виявляються в конкретній справі чи ситуації; набуваються молоді людиною не лише під час вивчення дисциплін, групи предметів, але й засобами неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо.

До структури кожної ключової компетентності (рис. 2.2) особистості вчені відносять типові компоненти: когнітивний (знання), діяльнісний (уміння, навички), мотиваційно-ціннісний (ставлення, ціннісні орієнтації, переживання) та рефлексивний (самоаналіз, самоусвідомлення) [7, 13].

Такий аналіз свідчить, що окремі компетентності обов'язково входять до відомих класифікацій; найбільш поширеним є той факт, що навчально-пізнавальну компетентність тлумачать як володіння знаннями про дослідницьку діяльність і форми її організації, розуміння побудови логічного ланцюжка формулювання гіпотези, що містить систематизацію наукових фактів, провідну ідею і новий задум, знання вимог до наукової гіпотези, уміння працювати з різними видами гіпотез; це вмотивованість, здатність до інтелектуальної роботи, вміння ставити цілі та досягати їх, розв'язувати проблемні ситуації, здобувати знання з різних джерел.

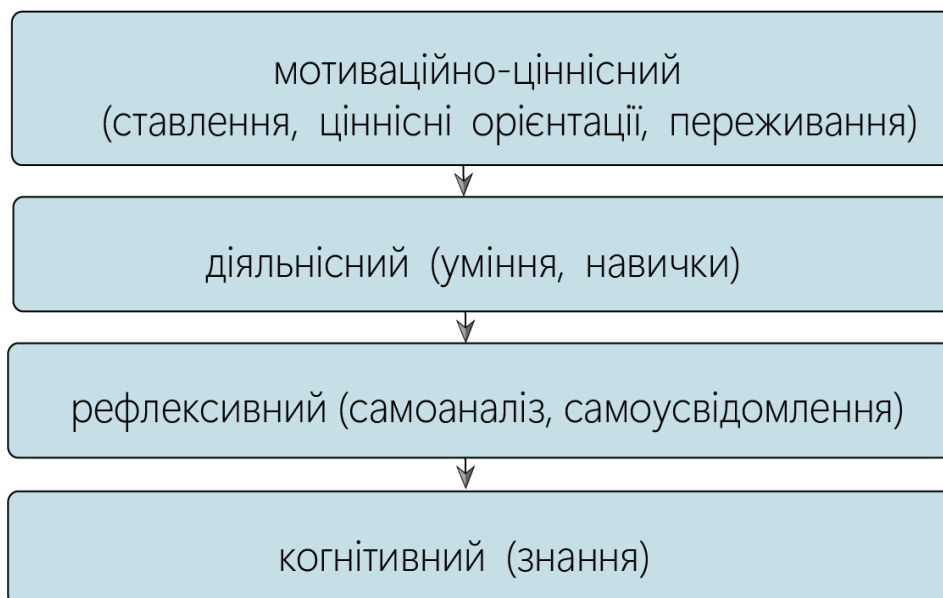

Рис. 2.2. Структури ключових компетентностей.

Загальнокультурна компетентність є тим формуванням, яке слугує засобом розвитку самосвідомості різних етносів, що відрізняються за мовою, культурою, соціально-економічними параметрами, рівнем духовного розвитку та внутрішніми зв'язками. Вона становить інтегративну, професійно значущу якість особистості, що поєднує в собі мотиваційно-ціннісний, когнітивний, емоційний та діяльнісний компоненти. Сукупність цих складників визначає здатність особистості орієнтуватися в сучасному соціокультурному просторі, ефективно взаємодіяти з учасниками сучасного виробництва, аналізувати та оцінювати найважливіші надбання національної, європейської та світової культури і науки. Така компетентність також передбачає вміння застосовувати інструменти міжкультурної комунікації, користуватися рідною й іноземними мовами, дотримуватись мовних норм, символіки, використовувати тексти в комунікативних ситуаціях. Крім того, вона включає навички самовиховання, спрямовані на гармонізацію власної поведінки відповідно до особистих, національних і загальнолюдських цінностей, що необхідні для побудови ефективної професійної кар'єри та стратегії поведінки.

Науковці також підкреслюють важливість здатності опанувати моделі толерантної поведінки та конструктивної взаємодії в умовах культурного, мовного й релігійного різноманіття сучасного світу. Така

здатність сприяє формуванню в майбутнього фахівця усвідомлення культурних цінностей, вміння толерантно сприймати представників інших культур і ефективно спілкуватися рідною та іноземними мовами.

У логічному зв'язку з цим постає необхідність розвитку соціальної компетентності як комплексної характеристики особистості, що включає певні риси, здібності, соціальні знання й уміння, емоційні переживання та ціннісні орієнтири. Ці якості забезпечують здатність до ефективної соціальної взаємодії, встановлення контактів з різними групами та особами, участі у суспільно важливих проєктах і виконання різноманітних соціальних функцій.

Для ефективного формування ключових компетентностей необхідно застосовувати методи навчання, які сприяють активній взаємодії учасників освітнього процесу, створюють умови для діалогу, обговорення, прийняття рішень, вираження та захисту власної позиції. Найефективнішими в цьому аспекті є інтерактивні методи навчання. Сам термін «інтерактивний», що в перекладі з англійської означає «взаємодіючий», у педагогіці трактується як навчання, засноване на діалозі. Його сутність полягає у здатності особистості активно взаємодіяти з іншими людьми або з технічними засобами в режимі діалогу.

Ефективність інтерактивних методів полягає в тому, що вони дозволяють залучити не лише інтелектуальні, а й емоційні, вольові ресурси здобувачів освіти, сприяють їх активній пізнавальній діяльності та стимулюють процес самоосвіти.

Соціальна компетентність, на думку Н. Бібік, О. Локшиної, О. Овчарук, С. Перрі, О. Пометун, О. Савченко, Д. Хаймса та ін. передбачає здатності:

- аналізувати механізми функціонування соціальних інститутів суспільства, визначаючи в них власне місце, проєктувати стратегії власного життя з урахуванням інтересів і потреб різних соціальних груп, індивідуумів, відповідно до соціальних норм і правил, наявних в українському суспільстві;
- продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та

команді, виконувати необхідні ролі й функції в колективі, проявляти ініціативу, підтримувати та керувати власними взаєминами з іншими; – застосовувати технології трансформації та конструктивного розв’язання конфліктів, досягнення консенсусу, брати на себе відповідальність за прийняті рішення та їх виконання;

- спільно визначати цілі діяльності, планувати, розробляти й реалізовувати соціальні проекти і стратегії індивідуальних та колективних дій;

- визначати мету комунікації, застосовувати ефективні стратегії спілкування залежно від ситуації, вміти емоційно налаштовуватися на спілкування з іншим.

Соціально компетентний спеціаліст повинен не лише розуміти сутність і особливості певної ситуації чи проблеми, а й володіти навичками її практичного вирішення та мати мотивацію діяти. Важливо також уміти аналізувати власну діяльність і її результати. Кожен компонент компетентності розглядається як окрема інтегративна характеристика особистості, що передбачає здатність до командної роботи, ефективної взаємодії, соціальної відповідальності за спільну діяльність, володіння навичками спілкування й співробітництва.

У такому контексті соціальна компетентність майбутнього фахівця трактується як сформована здатність орієнтуватися в умовах постійних змін у соціальному середовищі та ефективно взаємодіяти в професійному просторі.

Підприємницька компетентність як одна з важливих складових професійної освіти включає здатність:

- поєднувати власні економічні потреби з ресурсами та інтересами інших людей і суспільства загалом;

- застосовувати сучасні методи управління ресурсами для досягнення сталого розвитку;

- об’єктивно оцінювати свої професійні здібності та співвідносити їх із

запитами ринку праці;

- розробляти, реалізовувати та оцінювати бізнес-плани і підприємницькі ініціативи, приймати раціональні економічні та екологічні рішення;

- ефективно представляти результати своєї діяльності, поширювати інформацію про індивідуальні або колективні досягнення.

Підприємницька компетентність майбутнього спеціаліста передбачає не лише вміння організовувати особисту трудову та підприємницьку діяльність, а й керувати роботою колективу, дотримуватись норм і етики професійної взаємодії, виявляти наполегливість у досягненні цілей, демонструвати економічну обізнаність.

Застосування компетентнісного підходу в підготовці спеціалістів транспортної галузі передбачає:

- визначення цілей навчання, орієнтованих на розвиток професійних умінь студентів щодо розв'язання практичних завдань на основі знань і досвіду;

- оновлення змісту освітніх програм, з акцентом на глибоку фундаментальну підготовку та посилення практичного компонента;

- використання інноваційних педагогічних технологій;

- оцінювання результатів навчання за критерієм здатності виконувати професійні функції різної складності.

З огляду на це, постає потреба у розробленні сучасних підходів до забезпечення якості вищої освіти, що передбачає підвищення рівня компетентності майбутніх фахівців та створення системи оцінювання результатів реалізації таких підходів, зокрема:

- створення критеріїв, показників і рівнів сформованості комунікативно-мовної компетентності студентів, включаючи володіння діловою іноземною мовою, знаннями з економіки та правознавства;

- модернізація стандартів базової підготовки з акцентом на вивчення мов програмування, комп'ютерного моделювання, сучасних

інформаційно-комунікаційних технологій;

- формування стандартів професійної підготовки, заснованих на практико-орієнтованому підході, що сприятиме конкурентоспроможності випускника на ринку праці;
- розроблення інтегральних критеріїв і показників для оцінки рівня сформованості професійної компетентності студентів.

Під комунікативною компетентністю особистості розуміють здатність майбутнього фахівця встановлювати й підтримувати контакти з іншими людьми; ця компетентність передбачає здібності глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнерів зі спілкування у фахових обставинах. Така компетентність виникає в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми, що набувається у процесі як безпосередньої, так і опосередкованої взаємодії (література, театр, кіно, джерела отримання інформації про характер комунікативних ситуацій, а також про особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх розв'язання).

Окремі аспекти формування ключових компетентностей досліджували І. Зимняя (ключові компетентності як результативно-цільова основа компетентнісного підходу в освіті), А. Хуторський (ключові компетенції як компонент особистісно орієнтованої парадигми освіти), Н. Бібік (компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування), О. Савченко (уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти). Проте проблемі застосування інтерактивних технологій, зорієнтованих на формування ключових компетентностей, приділено недостатньо уваги.

Аналіз підходів до сутності поняття і структури професійних компетенцій дає змогу констатувати, що загальним для всіх підходів є розуміння компетенції як здатності фахівця розв'язувати реальні та віртуальні проблеми у професійній та соціальній діяльності.

2.2. Дослідження моделі професійної компетентності й оцінка її сформованості у майбутніх спеціалістів у галузі транспорту

Професійна компетентність випускника закладу професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О) виступає ключовим результатом його підготовки, який визначає рівень конкурентоздатності на ринку праці. Вона відображає рівень оволодіння особистістю знаннями, вміннями та навичками з обраної спеціальності, що дозволяє ефективно ставити й виконувати завдання, пов'язані з професійною діяльністю.

Для забезпечення результативного освітнього процесу у підготовці майбутніх фахівців у транспортній галузі важливо відслідковувати динаміку розвитку професійної компетентності, оцінювати її формування на різних етапах. Це потребує визначення конкретних критеріїв, відповідних показників і створення ефективних діагностичних інструментів для моніторингу змін.

Проблематику формування професійної компетентності висвітлювали у своїх дослідженнях Л. Алексеєва, І. Волощук, Д. Гоменюк, Л. Драгієва, І. Каньковський, Н. Литвинова, А. Маркова, В. Монахова, В. Пономаренко, С. Сисоєва, Е. Шиянова, О. Шпортун та інші. Водночас низка аспектів, пов'язаних із суттю, структурою та специфікою професійної компетентності майбутніх транспортників, залишаються недостатньо вивченими.

Професійна компетентність учня – це рівень засвоєння фахових знань, умінь і навичок, які забезпечують успішне виконання професійних функцій. До її складу входить низка компетенцій, зміст і структура яких залежать від специфіки професії. Проте можливо виокремити універсальні компоненти, які притаманні будь-якій професійній діяльності. Модель професійної компетентності охоплює такі складові:

1. **Емоційно-вольовий компонент** – відображає особисте ставлення до професії, рівень саморегуляції, емоційної стійкості, позитивне ставлення до професійного вдосконалення. Його основою є здатність до

самоконтролю та адекватної самооцінки.

2. **Мотиваційно-ціннісний компонент** – виявляє внутрішню мотивацію до професійної діяльності, готовність до самостійної реалізації професійних завдань, орієнтацію на результат.

3. **Когнітивний компонент** – пов'язаний із пізнавальною активністю, засвоєнням знань і здатністю до їх застосування, прагненням до інтелектуального розвитку, наявністю професійних знань, умінь і навичок.

4. **Комунікативний компонент** – визначає рівень соціальної взаємодії, комунікабельності, здатності до співпраці, ведення діалогу та ефективної міжособистісної комунікації.

5. **Креативно-діяльнісний компонент** – спрямований на реалізацію творчого підходу в професійній діяльності, готовність до нестандартних рішень, інноваційність, вміння передбачати й вирішувати проблемні ситуації, самостійно добирати засоби й методи діяльності.

На основі вказаних компонентів було виокремлено чотири **критерії сформованості професійної компетентності** майбутніх фахівців транспортної сфери:

- **Мотиваційно-ціннісний** – відображає внутрішню готовність до професійної діяльності;
- **Інтелектуально-когнітивний** – характеризує обсяг знань та пізнавальні здібності;
- **Операційно-діяльнісний** – визначає практичні навички та здатність до виконання фахових дій;
- **Особистісний** – охоплює професійно значущі якості особистості.

Кожен критерій передбачає наявність конкретних показників, що дають змогу якісно оцінити сформованість професійної компетентності у здобувачів освіти.

Критерії (від грец. *criterion* – мірило для оцінки) виступають у ролі основних орієнтирів для аналізу розвитку систем, діяльності або явищ і є базою для їх класифікації. Ми розуміємо критерій як характеристику, за якою

здійснюється оцінювання та класифікація певного об'єкта. Він відображає найбільш узагальнену, суттєву ознаку, що дозволяє проводити оцінку та порівняння реальних педагогічних явищ. Ступінь прояву критерію, його якісна направленість і чіткість конкретизуються через **показники**, які забезпечують об'єктивність у визначенні рівня сформованості компетентності.

Побудова механізму діагностики рівня професійної компетентності навчально-допоміжного персоналу ЗВО потребує чіткого розуміння таких понять, як «*критерій*», «*показник*» і «*рівень*». Так, Т. Гончаренко, досліджуючи критерії, показники й рівні готовності вчителя фізики до проєктування навчального процесу, пропонує наступну послідовність: **структура об'єкта або процесу → критерії → показники → методи їх визначення.**

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, можна виявити кілька основних трактувань терміна «*критерій*»:

- як підставу для оцінювання чи класифікації об'єкта;
- як ознаку, за якою здійснюється таке оцінювання;
- як еталон або стандарт для порівняння реального педагогічного процесу, явища чи якості;
- як властивості й характеристики досліджуваного об'єкта, що дозволяють оцінити його стан і рівень функціонування або розвитку.

Узагальнюючи позиції вітчизняних (К. Баханов, Л. Гончаренко, Л. Данилова, Л. Перетяга, М. Сімоненко) та зарубіжних дослідників (І. Васютенкова, Т. Гурьянова, Є. Милосердова, О. Щеглова), можна дійти висновку, що критерій – це сукупність ознак і характеристик об'єкта або явища, які дозволяють судити про його якісний стан, рівень розвитку та ефективність функціонування.

При визначенні критеріїв дослідники орієнтуються на низку загальноприйнятих вимог:

- критерії мають відображати основні закономірності

функціонування об'єкта;

- повинні містити суттєві, сталі ознаки, що є характерними для об'єкта дослідження;
- мають забезпечувати виявлення взаємозв'язків між усіма складовими аналізованого явища;
- розкриваються через систему показників, за рівнем прояву яких можна визначити інтенсивність вираження критерію;
- повинні відображати динаміку досліджуваної якості у часовому та просторовому вимірах;
- важливою умовою є поєднання якісних та кількісних показників, що доповнюють одне одного в процесі оцінювання.

У таблиці 2.2 представлені виділені критерії та відповідні їм показники сформованості професійної компетентності майбутніх спеціалістів у галузі транспорту.

Рівень сформованості професійної компетентності розглядався нами як ступінь інтегративної сформованості всіх компонентів професійної компетентності.

У довідниковій літературі термін «показник» визначається як ознака чого-небудь; явище або подія, на підставі яких можна робити висновки про перебіг якого-небудь процесу; кількісна характеристика властивостей процесу. Якщо критерій – це якості та властивості досліджуваного об'єкта, то показники – це міра сформованості того чи іншого показника.

Як слушно зауважує В. Танська, показник, будучи однією з якісних чи кількісних складових критерію, є однією з характеристик об'єкта, процесу чи явища, що виражає кількісно або якісно одну зі сторін їх стану.

Критерії та показники діагностики сформованості професійної компетентності

Критерії	Показники
Мотиваційно-ціннісний	усвідомлення значення полікультурних знань та сформовані внутрішні мотиви для отримання та використання соціокультурного матеріалу; сформованість цінностей, прагнення до реалізації власних знань, можливостей та досвіду під час полікультурного порівняння; усвідомлення необхідності дотримуватися правил спілкування.
Інтелектуально-когнітивний	оволодіння, засвоєння та оперування знаннями, обсяг та якість знань, необхідних і достатніх для педагогічної діяльності та формування всіх класів та груп умінь засобами традиційних та інноваційних технологій.
Поведінково-діяльнісний	позитивна взаємодія під час спілкування; проявляти ініціативу у встановленні контакту з метою досягнення розуміння; уміння вступати в комунікацію, рефлексувати власну діяльність і поведінку.
Особистісний	сформованість професійно важливих і необхідних для здійснення професійної діяльності якостей, усвідомлення значущості своєї діяльності, прагнення до підвищення професійної компетентності, самовдосконалення та саморозвитку

Отже, показники – це якісні або кількісні характеристики сформованості кожної окремої якості, тобто ступінь сформованості того чи іншого критерію.

Ряд дослідників вважають, що поняття «критерій» за своїм обсягом ширше, ніж поняття «показник», останній є складовою частиною критерію, при цьому враховується, що ступінь вияву, якісна сформованість, визначеність критерію виражаються конкретними показниками. Т. Фурман у своєму дослідженні виходить з того, що критерії знаходять своє вираження у конкретних показниках.

З огляду на те, що критерій можна визначити як сукупність основних

показників, які розкривають норму, вищий рівень розвитку відповідної якості, то показник, як компонент критерію, є типовим і конкретним виявом однієї із суттєвих сторін, на підставі якого можна визначити наявність якості, зробити висновок про рівень її розвитку. Його використання допомагає оцінити якість і рівень сформованості компетентності. Поняття «рівень» визначають як ступінь якості, величина досягнута у чому-небудь; ступінь чиєїсь освіти, культури, підготовки, ступінь виявлення показника того чи іншого критерію.

Оцінка рівня сформованості професійної компетентності (табл. 2.3) повинна здійснюватись за основними функціями, характерними для професійної діяльності. Для того щоб перевірити рівень оволодіння функціями, притаманними професійній діяльності, необхідно подати кожен з них у вигляді операційних компонентів.

Таблиця 2.3

Рівні сформованості професійної компетентності

Когнітивний критерій		
Низький рівень	Середній рівень	Достатній рівень
<ul style="list-style-type: none"> – слабка орієнтація в цілях та завданнях професійної діяльності, часткове розуміння її сутності; – поверхневий, нестійкий та несистематизований характер професійно важливих знань; – недостатнє розуміння необхідності застосовувати професійні знання при виконанні професійних завдань; – поверхова обізнаність із змістом, методами та способами виконання професійних завдань 	<ul style="list-style-type: none"> – неповна орієнтація в цілях та завданнях професійної діяльності, розумінням її сутності; наявність частково систематизованих професійно важливих знань; – недостатньо глибоке розуміння необхідності застосовувати професійні знання при виконанні професійних завдань; – неповна обізнаність із змістом, методами та способами виконання професійних завдань 	<ul style="list-style-type: none"> – задовільна орієнтацією в цілях та завданнях професійної діяльності, розуміння її сутності; наявність стійких, систематизованих професійно важливих знань; – повне розуміння необхідності застосовувати професійні знання при виконанні професійних завдань; – повна обізнаність із змістом, методами та способами виконання професійних завдань
Діяльнісний критерій		
<ul style="list-style-type: none"> – недостатня розвиненість професійних вмінь; 	<ul style="list-style-type: none"> – часткова розвиненість професійних вмінь; – недостатня точність 	<ul style="list-style-type: none"> – достатня розвиненість професійних вмінь;

<ul style="list-style-type: none"> – неточність виконання професійних завдань; – відтворення визначеної поступовості або системи дій лише за допомогою наставника або колеги; – відсутність досвіду професійної діяльності; – несформованість вміння здійснювати самоконтроль та самоаналіз діяльності; – відсутність навичок самостійної організації та планування своєї діяльності; – неадекватна самооцінка рівня своєї професійної компетентності 	<p>виконання професійних завдань;</p> <ul style="list-style-type: none"> – самостійне відтворення визначеної поступовості або системи дій у типових виробничих ситуаціях; – часткова сформованість вміння здійснювати самоконтроль та самоаналіз діяльності; – обмежена здатність до самостійної організації та планування своєї діяльності; – не завжди адекватна самооцінка рівня своєї професійної компетентності 	<ul style="list-style-type: none"> – точність виконання професійних завдань; – самостійне відтворення визначеної поступовості або системи дій у типових та нетипових виробничих ситуаціях; – повна сформованість вміння здійснювати самоконтроль та самоаналіз діяльності; – здатність до самостійної організації та планування своєї діяльності; – адекватна самооцінка рівня своєї професійної компетентності
Особистісний критерій		
<ul style="list-style-type: none"> – недостатня сформованість професійно важливих якостей; – недостатнє усвідомлення значущості своєї діяльності; – слабка пізнавальна зацікавленість; – відсутність прагнення до підвищення професійної компетентності, самовдосконалення та саморозвитку; – відсутність інтересу до професійної діяльності; – неготовність нести відповідальність за результати виконаної роботи. 	<ul style="list-style-type: none"> – часткова сформованість професійно важливих якостей особистості; – неповне усвідомлення значущості своєї діяльності; – нестійкий пізнавальний інтерес; – прагнення до підвищення професійної компетентності, самовдосконалення та саморозвитку проявляється ситуативно; – суперечливе ставлення до професійної діяльності; – прагнення до прийняття рішень, спорадична готовність нести відповідальність за результати виконаної роботи 	<ul style="list-style-type: none"> – повна сформованість професійно важливих якостей особистості; – повне усвідомлення значущості своєї діяльності; – стійкий пізнавальний інтерес; – стає прагнення до підвищення професійної компетентності, самовдосконалення та саморозвитку; – позитивне ставлення до професійної діяльності; – здатність до прийняття рішень, готовність нести відповідальність за результати виконаної роботи

Відповідно до логіки проведеного дослідження, доцільним є виокремлення трьох рівнів сформованості професійної компетентності: **низького, середнього та достатнього**. Процес визначення критеріїв і показників цієї компетентності тісно пов'язаний із встановленням рівнів розвитку досліджуваного об'єкта.

У сучасних умовах подальше дослідження має бути спрямоване на аналіз впливу факторів і умов, що сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців у транспортній сфері.

У цьому контексті доцільно виділити основні напрями підвищення якості підготовки спеціалістів транспортної галузі з урахуванням компетентнісного підходу:

- **Посилення гуманітарної складової** в освіті з метою розвитку комунікативних здібностей студентів і поглиблення знань у галузі ділової іноземної мови;
- **Фундаментальна підготовка** майбутніх фахівців через опанування мов програмування, основ комп'ютерного моделювання, сучасних ІКТ-рішень, що сприятиме зростанню мотивації до навчання;
- **Організація практичної підготовки** студентів у співпраці з підприємствами та установами шляхом ефективного проходження виробничої практики;
- **Орієнтація теоретичних курсів і дослідницької діяльності** на систематизацію та поглиблення як теоретичних знань, так і практичних умінь; системний підхід до вирішення інженерних і наукових задач сприятиме досягненню високих результатів;
- **Запровадження "проблемних" лекцій** в окремих дисциплінах, що охоплюють перехід від традиційних підходів до впровадження новітніх наукових досягнень у практику;
- **Використання сучасних освітніх технологій**, зокрема ігрових методик, імітаційного моделювання, мозкового штурму, проблемного навчання, навчального діалогу, роботи в малих групах;

- **Максимальне наближення освітніх і дослідницьких процесів до реальних виробничих умов**, що дає змогу формувати прикладні рішення із урахуванням інновацій, змін на ринку праці та в умовах євроінтеграції;
- **Організація міжнародного обміну знаннями**, вміннями та досвідом між студентами й викладачами з різних країн;
- **Сприяння розвитку дистанційного навчання** через створення віртуальних навчально-виробничих комплексів, які дозволяють вивчати об'єкти різної природи в реальному часі за допомогою відеоформатів;
- **Уніфікація стандартів якості вищої освіти** на різних освітніх рівнях (молодший бакалавр, бакалавр, магістр) для розвитку системи кредитно-трансферного навчання (ECTS), що забезпечить міжнародне визнання дипломів, прозорість навчального процесу та розширить академічну мобільність студентів.

Отже, підвищення якості підготовки спеціалістів транспортного сектору передбачає посилення прикладного компонента в освіті та орієнтацію на результат, виражений у термінах компетентностей, що сприяє формуванню конкурентоспроможного випускника на сучасному ринку праці.

2.3 Ефективність процесу формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів автомобільного профілю у процесі навчання

Останніми роками у транспортній галузі спостерігається значний розрив між чинною системою підготовки спеціалістів і актуальними потребами виробництва. Це також пов'язано з тим, що знання в інженерній сфері швидко втрачають актуальність через стрімкий розвиток технологій. Склалася ситуація, яка вимагає не лише змін у професійній структурі діяльності фахівців, а й перегляду напрямів, змісту та методів їхньої підготовки.

Роботодавці наголошують, що випускники закладів вищої освіти часто

мають недостатню практичну підготовку, їм бракує технічного та інтегративного мислення, вмінь реалізовувати творчий потенціал, а також спостерігається відірваність від реальних виробничих умов. Це обмежує їхню здатність швидко адаптуватися до потреб підприємства, ускладнює кар'єрне зростання та гальмує включення в науково-дослідну діяльність.

Науковці відзначають, що трансформація освітнього процесу спрямована на впровадження нових технологічних підходів, які забезпечують формування комплексу компетентностей, необхідних для реалізації професійного потенціалу та творчих здібностей майбутніх інженерів. У такому контексті випускник, озброєний загальнокультурними, професійними та фаховими компетенціями, а також особистісно значущими якостями, зможе швидко адаптуватися до нових умов праці, відповідати вимогам корпоративних стандартів та успішно діяти в таких напрямках, як виробництво, управління, конструювання, логістика й планування.

Сучасна реальність, що характеризується високою динамікою змін і постійним оновленням інформації, вимагає від фахівців гнучкості, здатності до безперервного навчання та професійного розвитку. Компанії дедалі частіше віддають перевагу не внутрішній підготовці кадрів, а партнерству з університетами й навіть школами. Якщо раніше роботодавці розраховували на базову підготовку, доповнюючи її власним досвідом, то сьогодні вони шукають працівників із розвиненими м'якими навичками, когнітивною гнучкістю, комунікабельністю. Відтак пошук перспективних кадрів починається ще на ранніх етапах навчання.

В умовах високої конкуренції підприємства не можуть розвиватися без постійного оновлення професійних компетенцій персоналу. Українські компанії дедалі частіше стикаються з втратою позицій на міжнародних ринках і зростанням конкуренції всередині країни. Це потребує глибокої переоцінки функції вищої освіти, яка більше не повинна обмежуватися лише підготовкою кадрів.

Відповідно до глобальних освітніх тенденцій, університет має стати

простором для розвитку компетентного, самостійного, гнучкого фахівця, здатного до самореалізації, безперервного навчання, саморегуляції та впевненої адаптації до вимог ринку праці. Формування таких особистісних і професійних якостей є новою стратегічною метою вищої освіти.

Також визнаною є необхідність орієнтації на формування у випускників ЗВО таких якостей, які б забезпечували їм конкурентоспроможність на ринках праці (можливості працевлаштування) і здатність бути ефективним суб'єктом трудової діяльності впродовж всього життя.

Оптимізація професійної підготовки майбутніх фахівців автотранспортного профілю повинна здійснюватися в умовах розвиненого інформаційного навчального середовища закладу освіти, застосування Інтернет-технологій, електронного навчання й комунікаційних мереж (глобальних, національних, локальних). Професійне навчання виступає тією сферою освіти, у якій особливого значення набуває необхідність використання дидактичних методів і технік, спрямованих на формування і розвиток у студентів практичних умінь і навичок та ефективного і самостійного вирішення поставлених перед ними завдань.

Тому включення до власних дидактичних ресурсів інноваційних методів роботи зі студентами, насамперед методів з використанням інструментів інформаційно-комунікаційних технологій забезпечує можливість запроєктувати освітній процес, спрямований на досягнення освітніх цілей відповідно до програми навчання, а також ефективний розвиток професійної компетентності.

За аналізом вимог ринку праці, обов'язків та кваліфікаційних вимог пропонуємо узагальнити професійну компетентність фахівців автомобільного транспорту, яка охоплює загальні (базові) компетентності, компетентності щодо управління автотранспортними підприємствами (професійно- управлінська) та компетентності щодо експлуатації та ремонту транспортних засобів (професійна) (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Професійна компетентність фахівців автотранспортного профілю

Компетентність	Зміст компетентності
Базова	Повинен знати постанови, розпорядження, накази, методичні, нормативні та інші матеріали з організації ремонту автотранспортних засобів; призначення, конструктивні особливості та основні техніко- експлуатаційні характеристики АТЗ; правила експлуатації АТЗ; організацію і технологію ТО і ремонту АТЗ; основи екології; основи законодавства про працю.
Професійно-управлінська	Здатність використовувати програмно-цільові методи управління автотранспортним підприємством
	Готовність виконувати необхідні розрахунки щодо визначення вартості послуг автотранспортного підприємства, амортизації обладнання
	Здатність організувати роботу, підвищення кваліфікації та навчання персоналу, готовність використовувати нивички колективної організації, професійної і соціальної діяльності, роботи з персоналом автотранспортних підприємств
	Вміння складати графіки роботи, замовлень, заявок, інструкцій, схем та іншої технічної документації
	Здатність виявляти попит і потенційні потреби в галузі автотранспорту, здатність проводити маркетингові дослідження щодо питань якості надання послуг АТП
Професійна	Готовність використовувати в професійній діяльності знання про будову, принципу роботи, модифікації автомобілів, вузлів, агрегатів, фізичного змісту процесів, які протікають під час експлуатації автомобільного транспорту
	Вміння проводити аналіз робочих процесів агрегатах і механізмів автомобіля, здатність виявляти різні види несправностей вузлів та агрегатів автомобілів
	Здатність використовувати сучасні прилади і діагностичні комплекси для проведення контролю стану вузлів та агрегатів автомобіля, здатність використовувати методи і засоби визначення екологічних характеристик АТЗ
	Вміння використовувати знання під час проведення технічного обслуговування, поточного та капітального ремонтів, здатність проводити монтаж і демонтаж основних вузлів і механізмів автомобіля
	Здатність прийняття оптимальних багатокритеріальних рішень про заміну або ремонт несправних вузлів та агрегатів автомобіля

Для ефективного процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців автотранспортного профілю використовуються такі форми організації роботи, як: проблемна лекція, лекція-презентація; фронтальне та індивідуальне консультування, групова дискусія, лабораторно-практичні роботи, робота у малих групах; робота в парах, екскурсії на підприємства, самостійна робота під час навчальної та виробничої практики.

Формування професійної компетентності майбутніх фахівців автотранспортного профілю відбувається у різних формах освітнього процесу: на практичних заняттях, лабораторних заняттях, у процесі виконання курсових проєктів, дипломних проєктів, під час виробничих практик, а також кваліфікаційних робіт, оскільки метою виконання такого типу робіт є закріплення та систематизація знань, освоєних під час вивчення дисциплін, розвиток навичок самостійної роботи в галузі автомобільного транспорту.

Форми побудови навчального процесу показані на рисунку 2.3, вони систематизуються за певними критеріями, такими як: кількість осіб, місце навчання, час навчання, дидактична мета.

Рис. 2.3. Форми освітнього процесу майбутніх фахівців автомобільного профілю.

Для майбутніх фахівців у сфері автотранспорту важливим є

формування практичних навичок, таких як уміння здійснювати спостереження, проводити вимірювання, діагностувати технічний стан транспортних засобів, виявляти несправності вузлів, механізмів і систем автомобіля. Ці вміння розвиваються під час виконання лабораторних і практичних занять. Основою для набуття професійної компетентності в цій галузі слугує виробнича практика, що проходить безпосередньо на підприємствах. Для ефективної організації навчання на виробництві попередньо аналізуються індивідуальні особливості та схильності студентів до виконання інженерних функцій.

Одним із перспективних напрямів у формуванні професійної компетентності таких фахівців є впровадження активних методів навчання та широке використання інформаційно-комунікаційних технологій. Особливу роль у розвитку професійної активності відіграє зміст самостійної роботи студентів. Найрезультативнішими формами вважаються: складання класифікаційних та порівняльних таблиць, підготовка інструкцій, аналіз кінематичних та електросхем, створення алгоритмів професійної діяльності, виконання виробничих завдань у колективній формі.

Засвоєння матеріалу під час самостійної роботи повинне відбуватися поступово – зі зростанням рівня складності та проблемності завдань. Принципи ефективного формування професійної компетентності повинні сприяти особистісному розвитку студента, формуванню його відповідального ставлення до обраної спеціальності, розвитку інтелекту, свідомості, мотивації та суб'єктивної активності.

Компетентнісний підхід охоплює всі складові професійної підготовки фахівця, даючи змогу чітко визначити перелік необхідних знань, умінь, навичок і цінностей у межах професійної діяльності. Практико-орієнтований підхід свідчить, що обмеження освіти лише теоретичними знаннями є недостатнім: вона має забезпечувати практичну готовність до дії.

Запровадження компетентнісного підходу є логічним етапом у процесі модернізації системи професійної освіти, адже він дозволяє узгодити вимоги

держави, роботодавців, суспільства та ринку праці із фактичними результатами підготовки випускників.

У педагогічній теорії професійна компетентність трактується як поєднання знань, умінь, навичок, особистісних характеристик, що забезпечують успішність у професійній діяльності, здатність до виконання складних завдань і інтеграцію теоретичної та практичної готовності до праці.

Для розроблення змісту компетентісно орієнтованого навчання за освітньо-професійною програмою зі спеціальності «Автомобільний транспорт» важливо виокремити ключові об'єкти й функції професійної діяльності. До основних об'єктів роботи спеціаліста цієї галузі належать:

- автомобільні транспортні засоби;
- технічна та експлуатаційна документація;
- технологічне обладнання для обслуговування і ремонту

автотранспорту.

Сфера професійної діяльності фахівця з транспорту охоплює організацію та виконання робіт із діагностики, технічної експлуатації, ремонту та модернізації агрегатів і вузлів автомобіля. У межах своїх професійних обов'язків та функцій такий спеціаліст повинен брати участь у плануванні процесів технічного обслуговування автотранспорту, здійснювати технологічні операції, пов'язані з діагностуванням, експлуатацією та оновленням механізмів, а також координувати діяльність підрозділів, які займаються технічним обслуговуванням і ремонтом транспортних засобів.

Підготовка у транспортних фахових коледжах спрямована на формування у здобувачів здатності до вирішення спеціалізованих завдань і практичних проблем, характерних для автомобільного транспорту. Основна мета навчання – забезпечити формування як загальнопрофесійних, так і спеціалізованих компетентностей, необхідних для ефективної роботи в галузі автомобілебудування та автосервісу, із зосередженням на виконанні виробничих завдань.

Об'єктами професійної діяльності випускників є процеси, пов'язані з усіма етапами життєвого циклу автомобілів і функціонуванням транспортної інфраструктури. Зокрема, це включає:

- розробку технологічних процесів;
- проєктування та планування виробничих ділянок;
- внесення змін у технологічні схеми;
- атестацію та оптимізацію робочих місць;
- створення конструкцій обладнання і пристроїв;
- діагностику технічного стану автотранспорту;
- організацію та виконання технічного обслуговування і поточного ремонту;
- управління виробничими ділянками та трудовими колективами;
- взаємодію з клієнтами;
- складання документації на транспортні засоби в автогосподарствах і на станціях техобслуговування;
- облік паливно-мастильних матеріалів;
- контроль дотримання технологій виробничих процесів, правил безпеки та вимог охорони праці.

Аналіз професійної діяльності автомеханіка дозволив виокремити ключові характеристики його компетентності. Професійна компетентність фахівця з транспорту – це поєднання професійно важливих знань, умінь, досвіду та особистісних якостей, які забезпечують його здатність виконувати низку функцій: від проєктування і конструювання автомобільних агрегатів до організації роботи структурних підрозділів і ефективного здійснення технологічних та організаційних операцій з технічного обслуговування, експлуатації та оновлення автотранспортної техніки.

Отже, ключові професійні компетентності, які формують основу фахової майстерності спеціаліста транспортної галузі, можна згрупувати в такі категорії:

- **Інструментальні компетенції** – охоплюють базові знання з

професійної сфери та початкові професійні здібності;

- **Міжособистісні компетенції** – включають навички командної роботи, здатність до самоаналізу, прихильність до загальнолюдських і національних цінностей, толерантність;
- **Системні компетенції** – передбачають уміння цілісно використовувати знання у практичній діяльності, здатність до генерації нових ідей і адаптації до змін;
- **Фахові (спеціальні) компетенції** – виявляються у глибокому володінні предметною сферою на достатньо високому рівні.

Упровадження компетентнісного підходу в освітній процес передбачає активне застосування практично орієнтованих завдань, що сприяють розвитку професійних умінь майбутніх транспортників.

Метою такого навчання для здобувачів спеціальності «Автомеханік» є стимулювання інтересу до знань, розвиток потреби у постійному самонавчанні та підвищення ефективності опанування матеріалу.

Основу практико-орієнтованого підходу становить навчання, побудоване на засвоєнні теоретичного матеріалу, закріпленні його практикою й залученні до розв'язання реальних професійних ситуацій і задач.

Ефективна організація практико-орієнтованого навчання ґрунтується на таких принципах:

- мотиваційна спрямованість навчання;
- тісний зв'язок із професійною практикою;
- активна позиція здобувачів освіти;
- реалізація компетентнісного підходу.

Функціональні особливості практико-орієнтованого навчання включають:

1. **Діагностичну функцію** – полягає у виявленні мотивації студентів до навчання та узгодженні їхніх потреб із можливостями закладу освіти. Разом із викладачем студенти визначають цілі, які сприятимуть ефективній організації освітнього процесу.

2. **Освітню функцію** – передбачає використання всіх доступних ресурсів навчального закладу для формування у студентів загальнокультурних і професійних компетентностей.

3. **Розвивальну функцію** – забезпечує розвиток особистісних і професійно важливих якостей майбутніх автомеханіків, сприяє формуванню навичок самостійного здобуття знань і самовдосконалення.

4. **Інтегративну функцію** – полягає у поєднанні та систематизації знань, умінь і навичок, набутих у процесі вивчення різних навчальних дисциплін, що сприяє досягненню цілісного результату в професійній підготовці [2].

Ефективність функціонування практико-орієнтованого навчання студентів залежить від низки внутрішніх і зовнішніх чинників, до основних із яких можна віднести:

1. Вимоги чинного законодавства в професійній освіті.
2. Вимоги діючих державних освітніх стандартів.
3. Особливості соціально-економічного розвитку країни та регіону.
4. Вимоги до основних кваліфікаційних характеристик випускників відповідного напрямку.

5. Вміст навчальних планів закладу вищої освіти, у тому числі співвідношення аудиторних і самостійних занять, кількість навчальних і виробничих практик, порядок взаємодії з реальним сектором економіки.

6. Якість навчальних програм з окремих дисциплін.
7. Навчальна інфраструктура закладу вищої освіти [3].

Перерахуємо педагогічні умови, що забезпечують ефективне становлення професійної компетентності автомеханіка із застосуванням практико-орієнтованих завдань:

- проведення якісного та своєчасного становлення компетентності і за необхідності корекції цього процесу;
- неперервне оновлення і збагачення інформаційно-освітнього середовища закладу освіти (коледжу);

- використання навчально-методичних комплексів;
- створення мотиваційного середовища, спрямованого на формування самосвідомості і світогляду майбутнього автомеханіка;
- орієнтації на самонавчання, саморозвиток і самовдосконалення, як під час навчання в коледжі, так і протягом усього професійного життя.

Провівши аналіз професійних завдань, які спеціаліст з транспорту за фахом повинен вирішувати, відзначимо, що функціональна модель практико-орієнтованого навчання повинна будуватися з урахуванням таких основних напрямів професійної діяльності автомеханіка: професійний, проєктувальний, організаційно- управлінський, аналітичний (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Основні види професійної діяльності спеціаліста з транспорту.

Таким чином, до спеціаліста з транспорту пред'являються не тільки вимоги до знань з основ теорії і практики професійної діяльності, але від випускників так само потрібна наявність організаційно-управлінських і аналітичних компетентностей, вміння ефективно працювати в колективі, приймати рішення і нести за них відповідальність, готовність до самонавчання та саморозвитку. У практиці роботи автомеханіка неможливим є бездумне механічне монтування й демонтування механізмів та систем як

двигуна, так і автомобіля. Тому технічне обслуговування автомобілів і двигунів вимагає від автомеханіка володіння логічним і технічним мисленням.

Результати аналізу основних видів професійної діяльності майбутніх спеціалістів з транспорту дають можливість побудувати функціональну модель ефективного практико-орієнтованого навчання з використанням компетентнісної моделі (рис. 2.5).

Використання перерахованих вище практико-орієнтованих занять сприяє максимальному наближенню до оволодіння такими професійними компетентностями, відповідно до ОПП спеціальності «Обслуговування та ремонт автомобілів і двигунів», з дисципліни «Технічна експлуатація автомобіля»:

ПК-1. Здатність використовувати у професійній діяльності знання з основ конструкції, експлуатаційних властивостей, робочих процесів і основ розрахунку автомобільних транспортних засобів.

ПК-2. Здатність планування, проведення, аналізу вимірювального експерименту, опрацювання результатів досліджень, оптимізації процесів роботи у сфері автомобільного транспорту.

ПК-3. Здатність розробляти технологічні процеси та устаткування, оснащення, засоби автоматизації та механізації у процесі експлуатації, під час обслуговування та ремонту об'єктів автомобільного транспорту, їх систем та елементів.

ПК-4. Здатність організовувати ефективну експлуатацію об'єктів автомобільного транспорту, їх систем та елементів.

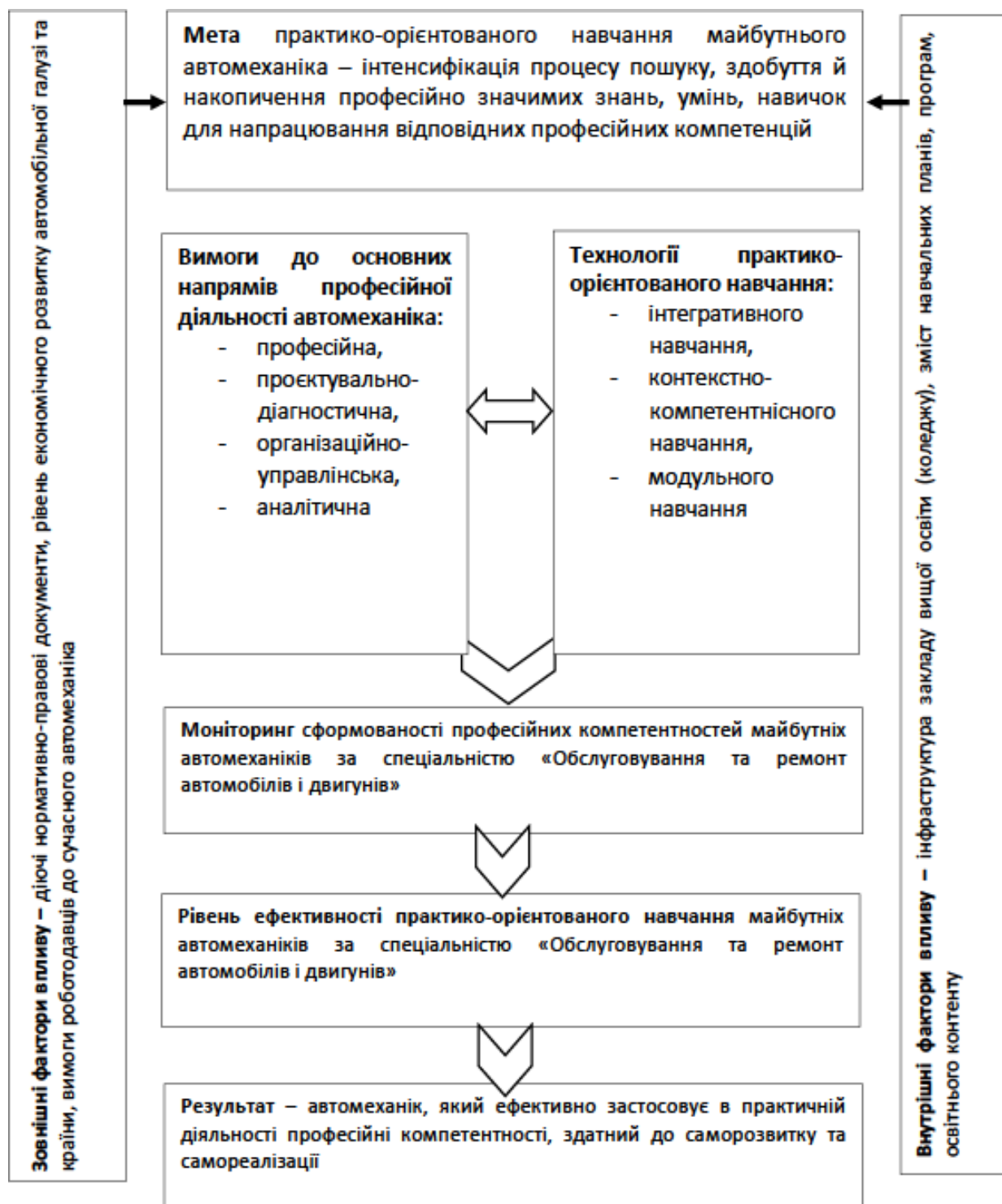

Рис. 2.5. Функціональна модель ефективного практико-орієнтованого навчання.

Відповідно до проведеного дослідження метою є розробка технології практико-орієнтованого навчання на прикладі дисципліни «Технічна експлуатація автомобіля», яка наведена в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

**Технології практико-орієнтованого навчання на прикладі дисципліни
«Технічна експлуатація автомобіля»**

Технології	Практико - орієнтовані заняття	Приклади тем занять	Характеристика технології навчання
Технології інтерактивного навчання	Ділові ігри	<ul style="list-style-type: none"> – Вплив різних факторів на вибір експлуатаційних матеріалів; – принципи вибору обладнання та режимів пневмо-і гідротранспортних установок 	Орієнтація на актуалізацію професійно-особистісного потенціалу, формування метапрофесійних дидактичних одиниць (узагальнення знань, умінь, компетентностей, компетенцій)
	Метод проектів	<ul style="list-style-type: none"> – ремонтне обладнання та інструменти, – пристрій і принцип роботи зубчастої – передачі 	
	Використання в навчанні симуляторів	<ul style="list-style-type: none"> – вивчення підйомника за допомогою – симулятора, – вивчення двигуна з допомогою симулятора 	
Технології контекстно компетентнісного навчання	Семінари	<ul style="list-style-type: none"> – пристрій і робота станцій, – установки, їх класифікація, переваги і недоліки 	Моделювання реальної професійної діяльності
	Практичні заняття	<ul style="list-style-type: none"> – вивчення будови і робочого процесу одного з вузлів автомобіля, – розрахунок механізму підйому вантажу 	
	Експерсії на СТО, автотранспортні підприємства	<ul style="list-style-type: none"> – експлуатація та ремонт автомобіля на автотранспортному підприємстві, – принципи роботи СТО 	
Технології саморегульованого навчання	Дискусії	<ul style="list-style-type: none"> – сучасна автомобільна техніка; – максимальна автоматизація процесів на автотранспортному підприємстві 	Спрямована на розвиток у майбутніх автомеханіків здібностей до самостійного набуття компетенцій по самоврядуванню, самоорганізації, рефлексії і самоконтролю

Висновки до розділу 2

Проаналізовано розвиток ключових компетентностей особистості у процесі навчання та розглянуто структури кожної із ключових компетентностей окремо. Розглянуто педагогічні передумови важливі для формування професійної компетентності кваліфікованих робітників.

Проаналізовано процес формування професійної компетентності майбутніх автотранспортного профілю згідно з вимогами сучасного ринку праці у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти.

Також було зроблено аналіз ефективного процесу формування професійної компетентності майбутніх фахівців автотранспортного профілю та педагогічні умови її реалізації.

Розроблена модель практико-орієнтованого навчання сприяє підвищенню ефективності та якості навчання. Також необхідно відзначити, що запропоновані практико-орієнтовані заняття дозволяють максимально наблизити зміст і процес освітньої діяльності студентів до їх майбутньої професії, дають можливість проєктування цілісного навчального процесу, у якому враховуються такі чинники, як специфіка навчальних дисциплін, особливості та можливості кожного учасника навчального процесу, а також допомагають створювати умови для цілеспрямованого формування конкурентоспроможності майбутніх спеціалістів з транспорту.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Значущість набуття кваліфікованими робітниками компетенцій (ключових, загальнопрофесійних і професійних) полягає у їхній підготовленості до трудової діяльності в умовах високотехнологічного виробництва, а також соціальної та професійної мобільності на ринку праці. Головними складовими процесу формування професійної компетентності фахівців є навчальне середовище закладу професійної освіти, організація освітнього процесу, відбір і структурування змісту освіти, засоби організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, орієнтовані на кінцевий результат. А організація теоретичного і виробничого навчання на основі принципу предметної діяльності є дидактичною основою, що забезпечує формування професійної компетентності майбутнього робітника, важливих якостей особистості спеціаліста.

З'ясовано, що компетентнісно-орієнтована освіта встановлює реалізовану в педагогічній практиці компетентнісну складову професійно-технічної освіти, де основним результатом є спеціальні професійні та ключові компетенції випускника, сформовані відповідно до вимог професійних стандартів і запитів роботодавців. Подальший науковий пошук слід спрямувати на визначення дієвих педагогічних умов формування професійної компетентності фахівців в умовах реформування системи передвищої та вищої освіти.

Проведені дослідження дозволяють зробити такі висновки:

- в результаті аналізу наукових публікацій визначено, що забезпечення високоякісної підготовки фахівців транспортної галузі ґрунтується на практико-орієнтованій направленості освітнього процесу – компетентнісному підході, який є втіленням інноваційного процесу в освіту і виступає як механізм приведення змісту освіти у відповідність вимогам мінливої соціально-економічної реальності;
- визначено суть ключових компетентностей особистості фахівця

транспортної галузі, що полягає в освоєнні певних дисциплін гуманітарного та фундаментального блоку, а також дисциплін профільної підготовки в сукупності з практичним стажуванням на базі підприємств транспортної галузі;

– запропоновано основні напрями щодо забезпечення якості підготовки фахівців транспортної галузі з позиції компетентнісного підходу, які спрямовані на модернізацію змісту освіти, оптимізацію освітніх технологій, посилення практичної спрямованості освітнього процесу та покращення результатів вищої освіти – підготовку фахівців, здатних вирішувати професійні задачі різної складності.

Розроблена модель практико-орієнтованого навчання сприяє підвищенню ефективності та якості навчання. Також необхідно відзначити, що запропоновані практико-орієнтовані заняття дозволяють максимально наблизити зміст і процес освітньої діяльності студентів до їх майбутньої професії, дають можливість проєктування цілісного навчального процесу, у якому враховуються такі чинники, як специфіка навчальних дисциплін, особливості та можливості кожного учасника навчального процесу, а також допомагають створювати умови для цілеспрямованого формування конкурентоспроможності майбутніх спеціалістів з транспорту.

Перспективними напрямами подальших досліджень є обґрунтування технології навчання; розробка інтегральних критеріїв та показників оцінки професійної компетентності майбутніх фахівців транспортної галузі та рівнів її сформованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонюк Л.Л., Василькова Н.В., Ільницький Д.О., Кулага І.В., Турчанінова В. Є. Компетентнісний підхід у вищій освіті: світовий досвід. К. : КНЕУ, 2016. 61 с.
2. Бондар Л.А. Технологія організації компетентнісного підходу в контексті вищої освіти. *Педагогіка вищ. та серед. школи*: зб. наук. пр. ДВНЗ «Криворіз. нац. ун-т». Кривий Ріг, 2012. Вип. 34.
3. Вітченко А.О., Вітченко А.Ю. Компетентнісний підхід у сучасній вищій освіті: освітня інновація чи реформаторський симулятор доби постмодерну. *Вища школа*. 2019. № 4 (177). С. 52-66.
4. Кларк І.Є. Теоретичні засади компетентнісного підходу в системі вищої професійної освіти. *Вісник*. №124, 2015. С. 32-34.
5. Ковальчук В., Оршанський Л. Професійна підготовка на засадах компетентнісного підходу. *Молодь і ринок*. №11-12. 2016. С. 6-10.
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики: колективна монографія / [Н.М.Бібік, Л.С.Ващенко, О.І.Локшина [та ін.]; за заг. ред. О.В. Овчарук. К. : «К.І.С.», 2004. 112 с.
7. Коростіль Л.А. Самоосвіта особистості як соціальне та педагогічне явище. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. Суми: Видавництво СумДПУ, 2009. №1. С. 138–145.
8. Літвінчук С. Б. Модернізація професійної підготовки майбутніх фахівців за сучасних умов Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. № 73. Т. 2. С. 87–92.
9. Методика професійного навчання: Методичний посібник / І.Є. Сілаєва, С.С. Шевчук, С.О. Донецьк: ІПО ІПП УМО, 2014. 292 с.
10. Методична робота. Положення і накази / О. Перехейда К. : Редакції газет з управління освітою, 2012. 128 с.

11. Овчарук О.В. Результати емпіричних досліджень серед педагогічної громадськості щодо перспектив запровадження компетентнісного підходу до вітчизняного змісту освіти. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. Під заг. ред. О.В. Овчарук. К. : "К.І.С.", 2004. С. 59-65.

12. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року КМУ. Розпорядження від 12 червня 2019 р. № 419-р Київ

13. Пукало, М.І., Козловський, Ю.М. Вимоги ринку праці щодо підготовки майбутніх фахівців автотранспортного профілю. Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Харків, Україна: Харківський національний педагогічний університету імені Г. С. Сковороди.

14. Радкевич В. О. Професійна компетентність – складова професійної культури. *Педагогічні та психологічні науки в Україні*: зб. наук. праць: в 5 т. Т.4: Професійна освіта і освіта дорослих. К. : Педагогічна думка, 2012. 512 с.

15. Шевчук С.С. Навчально-методична діяльність педагога ЗП(ПТ)О на засадах компетентнісного підходу: навчально-методичний посібник. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПНУ, 2021. 73 с.

16. Ягупов В.В. Компетентнісний підхід у професійній підготовці фахівців у системі професійно-технічної освіти. *Педагогічні та психологічні науки в Україні*: зб. наук. праць: в 5 т. Т.4: Професійна освіта і освіта дорослих. К. : Педагогічна думка, 2012. 512 с.